

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ГРИЦИК Олександр Володимирович

**Управління особистими фінансами в умовах
цифровізації/
Personal finance management in a digitalised world**

спеціальність: 015 039 – Професійна освіта
освітньо-професійна програма – Фінансова грамотність

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ПОФГм-21
О. В. Грицик

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, Н. М. Коломийчук

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" __ " _____ 2026 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТИМИ ФІНАНСАМИ	7
1.1. Особисті фінанси: зміст, формування та управління	7
1.2. Вплив чинників на прийняття рішень у сфері особистих фінансів.....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ОСОБИСТИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	22
2.1. Аналітична оцінка обсягу та динаміки особистих фінансів у контексті споживання фінансових послуг.....	22
2.2. Динаміка ключових індикаторів стану особистих фінансів під впливом цифровізації.....	32
РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВИХ ІННОВАЦІЙ.....	42
3.1. Напрями раціоналізації управління особистими фінансами домогосподарств в умовах цифровізації.....	42
3.2. Заходи посилення позитивного впливу цифрових інновацій на фінансову поведінку домогосподарств України	45
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Актуальність теми. З утвердженням ринкових механізмів господарювання та активізацією процесів економічної глобалізації формування й використання фінансових ресурсів населення набуває нового змісту. Розширюються інструменти застосування особистих грошових фондів, а прийняті фінансові рішення дедалі більше впливають як на індивідуальний добробут, так і на стан суспільних фінансів. У сучасних умовах ключовою метою економічного розвитку визначається не лише зростання загального багатства держави, а насамперед забезпечення добробуту кожної окремої особи.

Наявність індивідуальних мотивів кожної особи об'єктивно впливає на функціонування економічної системи, формуючи загальний рівень споживчого попиту. У фінансовій сфері цей вплив проявляється через цілеспрямоване інвестування особистих заощаджень у господарські процеси, що стимулює економічний розвиток. У соціальному вимірі визначаються моделі поведінки та формується специфічна культура у її різноманітних проявах, яка забезпечує поступальний розвиток людини.

Значення фінансів домогосподарств у національній економічній системі постійно зростає, що зумовлює актуальність їх наукового дослідження. Серед ключових питань сучасності особливе місце займає ефективне використання доходів і витрат домогосподарств у процесі формування фінансових ресурсів держави, а також доцільність їх залучення до інвестиційних процесів.

Використані теоретичні і законодавчо-нормативні джерела. Теоретичною основою роботи стали дослідження провідних учених у сфері управління особистими фінансами, серед них: О. Береславська, О. Вільчинська, О. Вінник, Н. Добрянська, О. Кириленко, О.Квасниця, Т. Кізима, С. Коваль, А. Кудінова, Н. Пилипенко, А. Сидорчук, А. Тимків та багато інших.

Проведені дослідження дозволяють комплексно вивчити особливості формування фінансів домогосподарств та конкретизувати напрями управління особистими фінансами під дією цифровізації економіки.

Об'єктом дослідження є фінансова поведінка домогосподарств України в контексті особистих фінансів, зокрема споживання фінансових послуг та динаміки ключових індикаторів під впливом цифровізації.

Предметом дослідження є особливості формування, управління та трансформації особистих фінансів домогосподарств України в умовах цифровізації та впливу цифрових інновацій на їх фінансову поведінку.

Метою роботи є визначення теоретичних засад, аналіз сучасного стану та розробка напрямів раціоналізації управління особистими фінансами домогосподарств України в умовах цифровізації та впливу цифрових інновацій, з метою забезпечення їх фінансової стійкості та ефективної адаптації до нових економічних реалій.

Для досягнення вище вказаної мети виділено такі **завдання**:

- дослідити чинники, що впливають на прийняття рішень у сфері особистих фінансів;
- проаналізувати сучасний стан особистих фінансів домогосподарств України у контексті споживання фінансових послуг;
- оцінити динаміку ключових індикаторів особистих фінансів під впливом процесів цифровізації;
- визначити переваги та ризики цифровізації у сфері фінансової поведінки домогосподарств;
- узагальнити підходи вітчизняних і зарубіжних науковців щодо впливу цифрових технологій на фінансову сферу;
- запропонувати напрями раціоналізації управління особистими фінансами домогосподарств в умовах цифрових інновацій;
- розробити заходи посилення позитивного впливу цифровізації на фінансову поведінку домогосподарств для забезпечення їх фінансової стійкості.

Наукова новизна дослідження полягає у поглибленні теоретичних, методичних та практичних засад управління особистими фінансами домогосподарств, що ґрунтуються на принципах цифровізації в умовах динамічних економіки змін, зокрема:

- сформульовано власну дефініцію «управління особистими фінансами»;
- узагальнено приклади когнітивних упереджень і психологічних ефектів;
- проведено аналіз стану особистих фінансів в Україні у різних аспектах;
- досліджено динаміку ключових індикаторів особистих фінансів у цифровій економіці;
- визначено ключові наслідки цифровізації в контексті фінансів домогосподарств;
- обґрунтовано шляхи ефективного використання можливостей цифровізації у фінансовій діяльності індивідуумів;
- запропоновано закріпити на законодавчому рівні спеціальний Кодекс цифрової економіки або ж інтегрувати ключові положення щодо цифровізованих явищ у чинний Господарський кодекс України;
- виокремлено системні ризики та загрози для домогосподарств, які виникають під час використання цифрових технологій;
- узагальнено найбільш пріоритетні вектори раціоналізації фінансової поведінки домогосподарств у сучасних умовах у контексті акумулювання, розподілу та використання грошових ресурсів, їхньої інтеграції в національну економіку, а також з огляду на вплив ризиків і можливостей.

Практична значення одержаних результатів полягає у можливості їхнього застосування для вдосконалення управління особистими фінансами домогосподарств та формування державної політики у сфері фінансової грамотності й цифровізації, зокрема:

- результати можуть бути використані державними органами (НБУ, Мінфін) для розробки програм підвищення фінансової та цифрової грамотності населення;
- запропоновані напрями раціоналізації фінансової поведінки можуть стати основою для освітніх курсів, тренінгів та програм у закладах вищої освіти та центрах зайнятості;
- заходи посилення позитивного впливу цифровізації може бути застосована у практиці фінансових установ для розробки клієнтських стратегій, підвищення довіри та інклюзії;
- рекомендації щодо законодавчого закріплення принципів цифрової економіки можуть бути використані у нормотворчій діяльності, зокрема при вдосконаленні Господарського кодексу України;
- узагальнені ризики та загрози дозволяють домогосподарствам більш усвідомлено управляти власними фінансами, мінімізуючи ймовірність шахрайства та фінансових втрат;
- результати дослідження можуть бути корисними для інвесторів та підприємців, які планують залучати домогосподарства до інвестиційної діяльності чи розробляти нові фінансові продукти.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення кваліфікаційної роботи пройшли апробацію у:

- Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фінансова і бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни», (м. Київ, 14-15 квітня 2026 р., Державний університет торгівлі і економіки) на тему: «Добровільне страхування громадян як інструмент підвищення рівня фінансової грамотності населення»;
- IV Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Моделювання соціально-економічного розвитку в системі забезпечення продовольчої безпеки», (м. Миколаїв, 07-08 травня 2026 р.). Опубліковано тези на тему: «Інноваційні цифрові рішення у страхуванні: можливості розвитку та

бар'єри реалізації».

– Основні результати дослідження за темою роботи оприлюднені у формі доповідей.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 62 сторінках друкованого тексту, що містить 8 таблиць і 10 рисунків. Повний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 68 сторінках машинописного тексту. Список використаних джерел налічує 56 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТИМИ ФІНАНСАМИ

1.1. Особисті фінанси: зміст, формування та управління

Формування особистих фінансів являє собою процес досягнення індивідуальних цілей, який охоплює як задоволення поточних потреб, так і стратегічне планування на майбутнє, наприклад, забезпечення пенсії чи отримання освіти. Успіх у реалізації цих цілей залежить від рівня доходів, розмірів витрат, життєвих пріоритетів і якості фінансового плану. Нерішучість або пасивність у використанні фінансових ресурсів може впливати на економічну систему не менш суттєво, ніж активні дії: брак інвестицій підвищує вартість капіталу, а відмова споживати певні товари чи послуги напряду впливає на обсяги їх виробництва.

Рівень особистісного розвитку, освіти, культури та поведінкових моделей значною мірою впливає на можливості самореалізації в рамках ринку праці, розмір доходів, а також на формування економічних відносин у сфері сім'ї та домашнього господарства. Фінансові рішення окремих осіб знаходять своє відображення в сімейних та особистих бюджетах, які стають своєрідним віддзеркаленням економічних взаємин усередині домашніх господарств. Ці рішення визначаються ступенем розвитку ринкових процесів і місцем людини в загальній економічній ієрархії.

Досягнення максимальної ефективності у зростанні доходів і накопичень можливе лише за умови належного рівня фінансової грамотності. Саме вона дає змогу розрізняти корисні поради від помилкових та здійснювати добре обґрунтовані рішення [48]. Управління особистими фінансами базується на принципах приватної власності та рівноправних взаєминах, а відповідальність за раціональне використання матеріальних і інтелектуальних ресурсів покладається безпосередньо на кожну людину.

У сучасній українській науковій літературі термін «фінанси домогосподарств» має ширше поширення. Цей термін охоплює не лише сукупність економічних відносин та рух фінансових потоків, але й виокремлюється як самостійна сфера фінансових взаємозв'язків [19]. У той час, у міжнародних фінансових дослідженнях частіше застосовується поняття "особисті фінанси", яке акцентує увагу на управлінні та аналізі ресурсів сімейного чи індивідуального характеру [56]. Ці ресурси водночас розглядаються в рамках єдиної інтегрованої системи фінансових відносин (табл. 1.1).

Дослідження у сфері особистих фінансів охоплює такі ключові напрямки, як накопичення, використання та інвестування фінансових ресурсів [44, с.88]. Основоположні аспекти цієї галузі включають розробку фінансового бюджету, довгострокове та короткострокове планування, управління податковими зобов'язаннями, ефективне використання кредитних інструментів і контроль за грошовими потоками. Досягнення фінансової стабільності також залежить від таких важливих компонентів, як управління ризиками, оптимізація запозичень і витрат, а також стратегічне планування інвестиційної діяльності, управління матеріальними активами й організація системи пенсійного забезпечення.

У межах сучасної фінансової теорії фінанси домогосподарств розглядаються як фундаментальний елемент фінансової системи, який відображає взаємодію між державою та домогосподарствами. Виступаючи автономним суб'єктом поряд із державними та корпоративними фінансами, особисті фінанси насамперед спрямовані на задоволення індивідуальних економічних потреб громадян, що підкреслює їхню вагому роль у забезпеченні соціально-економічної стабільності.

Таблиця 1.1

Підходи до трактування категорії «фінанси домогосподарств»

№	Автор	Визначення
1.	С. Лондар	Фінанси домогосподарств - це регульовані у визначеному правовому полі за допомогою спеціальних методів, прийомів та інструментарію потоки коштів через мікрорівневу систему грошових фондів, які забезпечують функціонування й розвиток людей як фізичних осіб.
2.	О. Тимошенко	Фінанси домогосподарств - економічна діяльність задля придбання житла, підтримання здоров'я, здобуття освіти, отримання пенсії, забезпечення інших аспектів людської діяльності.
3.	С. Юрій	Фінанси домогосподарств - це сукупність економічних відносин, матеріалізованих у грошових потоках.
4.	Т. Кізіма	Фінанси домогосподарств - це господарства щодо формування, розподілу й використання коштів фондів задля задоволення матеріальних і духовних потреб своїх членів.
5	О. Рудницька	Фінанси домогосподарств об'єктивно є самостійною сферою фінансових відносин, тому її необхідно обов'язково відокремлювати під час структуризації фінансової системи держави.
6.	А. Ланза	Особисті фінанси складаються з різних частин, але їх можна узагальнити як складання бюджету, встановлення пріоритетів витрат і заощаджень, планування грошових потоків та ефективну максимізацію вигід за допомогою програм винагород.
7.	В. Кентон	Особисті фінанси - це термін, який охоплює управління вашими грошима, а також заощадження та інвестування. Він охоплює бюджетування, банківську діяльність, страхування, іпотеку, інвестиції, пенсійне планування, а також податкове та майнове планування. Він часто стосується всієї галузі, яка надає фінансові послуги фізичним особам та домогосподарствам, а також консультує їх щодо фінансових та інвестиційних можливостей.

Примітка. Розроблено автором на основі [24, 54]

Особисте фінансове управління охоплює цілу низку дій, спрямованих на накопичення, розподіл та ефективне використання грошових ресурсів. Його основна мета полягає у сприянні економічному поступу країни, водночас забезпечуючи максимальне підвищення добробуту окремої людини. Цей процес сприяє оптимізації витрат, ефективному розпорядженню доходами та створенню заощаджень. Головна задача полягає в тому, щоб максимально раціонально розподілити фінансові ресурси, отримуючи від них якнайбільшу вигоду. Економічна поведінка учасників ринку базується переважно на

приватних інтересах, спрямованих на досягнення особистої вигоди [7, с. 28].

На формування та здійснення процесу управління особистими фінансами, на нашу думку, істотно впливають соціально-демографічні фактори, такі як рівень освіти, матеріальний стан, вік, гендерні особливості, а також національний менталітет, який історично закріпився у свідомості суспільства. Саме ці характеристики стають визначальними чинниками у формуванні індивідуальних фінансових стратегій та моделей поведінки [17, с.945].

З огляду на стратегічну мету сталого розвитку національної економіки, важливим завданням постає формування культури управління фінансами серед населення. Це передбачає систематичне підвищення рівня фінансової грамотності та популяризацію індивідуального фінансового планування як невід'ємного елемента добробуту кожного громадянина [22, с. 90].

Управляти особистими фінансами варто починати зі складання індивідуального фінансового плану, який виступає як раціональна стратегія для досягнення певних цілей. Це розпочинається з чіткого формулювання цілей, що означає трансформувати бажання в конкретні, вимірювані та досяжні завдання з чітко визначеним обсягом фінансування й термінами виконання. Саме ретельно визначені цілі забезпечують спрямованість на досягнення результатів, а раціональний розподіл ресурсів надає процесу планування практичну користь. Такий план спирається як на облік прогнозованих потреб і наявних можливостей, так і на оптимальне використання фінансових інструментів.

Другий крок у процесі фінансового планування передбачає аналіз поточного стану. Це включає оцінку активів, пасивів, доходів, витрат і врахування зовнішніх економічних умов. Цей етап служить базою для подальших розрахунків і допомагає оцінити реалістичність поставлених цілей. Однак слід мати на увазі, що підвищення рівня доходів не завжди гарантує фінансову стабільність. Часто з ростом доходів пропорційно збільшуються й витрати, особливо якщо індивід схильний радше задовольняти свої бажання, ніж контролювати витрати.

Третім етапом є розробка особистого бюджету. Цей інструмент сприяє підтриманню фінансової дисципліни, скороченню необґрунтованих витрат, а також формує цілеспрямованість і відповідальність у фінансових рішеннях.

На четвертому етапі відбувається контроль за грошовими потоками через регулярний моніторинг руху коштів і складання балансу. Баланс дозволяє оцінити загальний фінансовий стан за підсумками певного періоду, зіставляючи доходи, витрати, активи та пасиви.

Далі йде аналіз фінансового звіту, що допомагає оцінити ефективність складеного плану та співвіднести цілі з наявними фінансовими ресурсами. Якщо виявляється дисбаланс між бажаними та реальними можливостями, постає вибір: або розширювати джерела доходу, або коригувати власні хотіння й фінансові амбіції.

Сукупність зазначених етапів демонструє, що ресурси для інвестицій можна знайти вже у власних доходах за умови грамотно продуманого їх розподілу. Основна проблема тут часто полягає не у відсутності ресурсів як таких, а у невмінні ними ефективно розпоряджатися. Фінансове планування – це процес управління всіма наявними інструментами й ресурсами задля досягнення визначених цілей та реалізації життєвих прагнень. Оволодіння цими навичками дозволяє не лише задовольняти базові потреби, а й реалізовувати більш амбітні задуми [29, с. 97].

На нашу думку, управління особистими фінансами є безперервним процесом, що супроводжує людину протягом усього життя. Воно вимагає відповідного рівня знань та навичок. Фінансова грамотність виступає вагомим показником успішності особистості: вона формує здатність відповідально підходити до прийняття рішень і розумно використовувати кошти. Тільки через системний підхід до фінансової поведінки можна не лише ефективно акумулювати ресурси, а й забезпечити їх раціональне зростання для матеріального добробуту та особистісного розвитку. Зважені фінансові дії ведуть до підвищення результативності, а правильна фінансова поведінка напряду залежить від глибини фінансової освіти.

Фінансова поведінка, у її широкому розумінні, охоплює дії індивідів та домогосподарств, спрямовані на отримання і використання ресурсів. Вона включає різноманітні аспекти фінансової активності, такі як мінімізація ризиків, планування, інвестування, заощадження, здійснення операцій із кредитами й позиками, страхування, участь у грошових іграх, проведення розрахунково-касових операцій, а також купівлю і продаж поза межами фінансових установ (рис. 1.1).

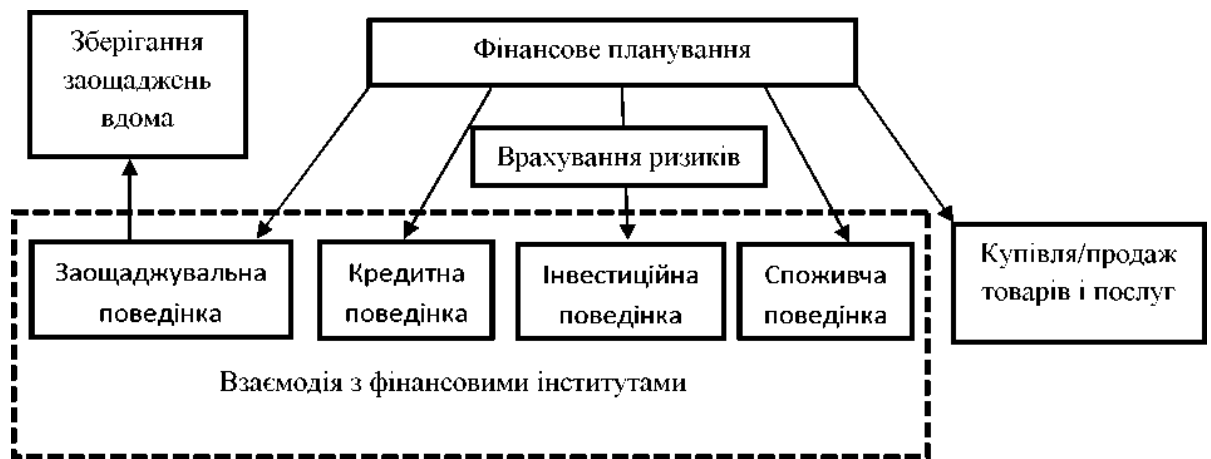

Рис. 1.1. Структура фінансової поведінки

Примітка. Джерело: [29]

У дослідженні цього явища важливо звертати увагу не лише на мотиваційні фактори вибору стратегій заощадження, інвестування чи кредитування, а й на об'єктивні обставини, що впливають на ці рішення. Вагомим аспектом є аналіз мотивів усіх членів домогосподарства, які беруть участь у процесі об'єднання й використання фінансових ресурсів.

Змінити фінансову поведінку населення у сфері особистого бюджетного планування значно простіше в порівнянні з кредитуванням чи заощадженнями. Це пояснюється тим, що процес кредитування формується під впливом багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів, тоді як складання бюджету здебільшого залежить від рівня особистої організованості та вміння контролювати витрати.

Дослідження CentiQ, проведене за ініціатииви Міністерства фінансів Нідерландів, виявило важливий зв'язок між фінансовою поведінкою батьків і

дітей. У сім'ях, де батьки демонструють звички економії та вміло управляють грошима, діти переймають ці навички: вони рідко стикаються з фінансовими труднощами і менш схильні до накопичення боргів. Навпаки, у родинах із низьким рівнем фінансової грамотності діти частіше зіштовхуються з боргами й нерідко звертаються по додаткові кошти [56]. Діти істотно впливають на фінансові рішення батьків, особливо в контексті придбання певних категорій товарів, таких як солодощі, іграшки чи книги. Їхній вплив на інші покупки зазвичай незначний. Найпомітніший вплив спостерігається серед первістків, підлітків та дітей, які проживають з одним із батьків. Коли між батьками виникають розбіжності щодо вибору товару чи послуги, вони часто враховують думку дітей як додатковий аргумент у процесі ухвалення рішення [39].

Фахівці підкреслюють, що ставлення до грошей визначається не лише національними особливостями, але й залежить від вікових характеристик та приналежності до певного покоління [20, с.178]. Дослідження виявляють значні відмінності у фінансових звичках людей, які зростали в різних соціально-економічних умовах. Практика підтверджує важливість розвитку професійної підтримки та поширення фінансової освіти у сфері управління грошовими ресурсами, адже такі заходи сприяють зміні підходів громадян до фінансів. Освоєння нових навичок та знань дає змогу досягти якісних покращень у поведженні з особистими коштами, а детальний аналіз мотивації та впливових факторів створює сприятливі умови для успішного впровадження державних ініціатив щодо підвищення фінансової грамотності населення.

1.2. Вплив чинників на прийняття рішень у сфері особистих фінансів

Домогосподарства, прагнучи забезпечити добробут і стабільність свого життя, приймають безліч фінансових рішень, кожне з яких передбачає вибір. Процес ухвалення таких рішень, фактори, що впливають на вибір фінансових послуг і продуктів, а також причини успіху чи невдачі їхніх фінансових стратегій перебувають у центрі уваги поведінкової науки.

Поведінкові фінанси представляють відносно новий напрям у фінансовій теорії. Вони намагаються пояснити особливості поводження з фінансами, комбінуючи традиційну економічну теорію та досягнення психології. Цей підхід отримав поштовх до розвитку внаслідок критики концепції ефективного ринку, яка виявила свою неспроможність пояснити численні аномалії, що виникають через ірраціональні рішення економічних суб'єктів.

Традиційна фінансова теорія базується на припущенні раціональності інвестора, але численні економічні цикли спадів і підйомів продемонстрували її обмеженість у поясненні сучасних економічних явищ. На цьому тлі «поведінкові фінанси» почали стрімко розвиватися, привертаючи увагу до соціальних та психологічних чинників, які впливають на прийняття рішень

Поведінкові фінанси досліджують причини ірраціональної поведінки та вивчають вплив психологічних факторів на управління особистими фінансами. Наприклад, професор психології Гарвардського університету Елен Лангер висунула ідею про «ілюзію контролю». Це явище виникає, коли люди вважають, що здатні контролювати наслідки подій і переоцінюють власні можливості впливати на їхній результат. Такий самообман часто призводить до ухвалення ризикованих рішень навіть у ситуаціях з мінімальними важелями контролю [56].

Французький соціолог Гюстав Лебон став одним із піонерів у дослідженні ірраціональної поведінки, ключові аспекти якої він виклав у своєму знаменитому трактаті «Психологія народів і мас». У цій праці він детально аналізував, як ринок впливає на процеси прийняття рішень окремими людьми. Лебон зауважив, що перебуваючи в натовпі, індивіди починають діяти зовсім інакше, ніж коли вони знаходяться наодинці. У такій атмосфері вони часто стають сприйнятливими до зовнішніх впливів, навіть якщо розуміють, що джерело інформації не є достовірним. Соціолог виокремив два основні типи рішень:

- 1) миттєві, випадкові рішення, що приймаються імпульсивно;

2) рішення, які формуються під впливом суспільної думки та регулюються законами [51].

Засновник теорії переговорного аналізу, прийняття рішень та теорії ігор Говард Райффа у своїй праці «Вибір в умовах невизначеності» підкреслював, що процес ухвалення важливих рішень нерідко супроводжується широким спектром емоційних станів, таких як самовпевненість і невпевненість, відчай і сумніви, прагнення якнайшвидшого вирішення та бажання відкласти ухвалення рішення. У деяких випадках люди вдаються до випадкових методів, зокрема жеребкування чи підкидання монети, або передають відповідальність за вибір іншим особам, що нерідко призводить до посередніх результатів, успіх яких значною мірою залежить від випадковості або щасливого збігу обставин [1].

Моріс Алле, лауреат Нобелівської премії з економіки, дійшов до висновку, що при оцінюванні можливих варіантів вибору люди часто діють ірраціонально. Це зумовлено впливом стереотипних підходів до прийняття рішень і нестачею інформації, яка обмежує здатність досягти найбільш вигідного рішення. У своїх дослідженнях він піддав критиці основи «теорії очікуваної корисності», наголошуючи на її неоднозначності та залежності від контексту [31, с. 111].

Незважаючи на вагомий внесок у формування поведінкових фінансів, у сучасній науковій літературі досі немає однозначного визначення цього поняття. Усі його трактування об'єднує спільна основа – синтез психології та фінансової теорії. З одного боку, поведінкові фінанси зосереджуються на вивченні впливу психологічних чинників на процес ухвалення фінансових рішень і динаміку фінансового ринку. З іншого боку, вони виступають альтернативою класичній теорії, заснованій на моделі раціональних очікувань.

Поведінкова модель ухвалення фінансових рішень базується на двох ключових підходах: теорії перспектив та теорії когнітивних упереджень. Теорія перспектив, створена Деніелом Канеманом і Амосом Тверські, досліджує особливості прийняття рішень в умовах невизначеності й ризику, зокрема різницю в оцінці втрат і вигод. Теорія когнітивних упереджень натомість

аналізує систематичні відхилення при обробці інформації і мисленні, які приводять до ірраціональних рішень.

Амос Тверскі та Деніел Канеман, лауреати Нобелівської премії, підкреслювали, що люди схильні переоцінювати значимість інформації, яка легше відтворюється у пам'яті. Частота повторення та доступність інформації стають факторами, що впливають на її сприйняття як достовірної та важливої. Когнітивна психологія стверджує, що знайома інформація краще запам'ятовується, а отже, у свідомості вона видається більш правдивою. Це пояснює, чому навіть рідкісне, однак повторюване розповсюдження певних повідомлень у медіа, незалежно від їхньої правдивості, може сприяти формуванню хибних уявлень.

Експериментальні дослідження довели, що нераціональна поведінка, яку раніше вважали аномалією або випадковістю, є набагато поширенішою для звичайних людей, особливо в умовах невизначеності. Коли традиційні норми поведінки слабшають, а ситуація стає непередбачуваною, люди часто приймають рішення, що суперечать раціональності.

Одним із ключових здобутків поведінкових фінансів є визнання того, що фінансові рішення особи значною мірою зумовлюються впливом ілюзій сприйняття, соціальних стереотипів, помилок аналітичного мислення, когнітивних упереджень та емоційних станів [22, с.108]. Наукові дослідження в галузі поведінкових теорій дозволили виокремити комплекс основних факторів, які детермінують фінансову поведінку індивідів (табл. 1.2).

Напрямок економічної науки, в центрі якого знаходиться пояснення фінансової поведінки людей із залученням не тільки раціональних моделей, але й психологічних аспектів, когнітивних викривлень і емоцій, отримав назву біхевіористської економіки. Даний підхід виявляє систематичні відхилення у рішеннях інвесторів і домогосподарств від прогнозів класичної теорії «раціонального агента». Центральною ідеєю біхевіористського підходу є інтеграція психологічних чинників у межах економічного аналізу з визнанням того, що поведінка індивідів не завжди відповідає принципам раціональності, а

процес прийняття рішень часто відбувається під впливом когнітивних переконачень, емоційного забарвлення та соціальної взаємодії.

Ключова концепція теорії когнітивних упереджень полягає у припущенні, що індивід будує власну «суб'єктивну соціальну реальність» на основі власних уявлень і сприйняття зовнішніх сигналів. Таким чином, саме ця суб'єктивна реальність, а не об'єктивні факти, нерідко виступає рушійною силою його поведінки. Унаслідок цього когнітивні упередження можуть призводити до хибних суджень, зміщеного сприйняття інформації, нелогічних висновків і проявів так званої «ірраціональності». Хоча ці механізми заміняють складні методи аналізу інформації, у фінансовій сфері вони нерідко спричиняють систематичні помилки та викривлення [26, с. 136].

Таблиця 1.2

Поведінкові чинники, які впливають на фінансові рішення

№ п/п	Категорія	Основні ефекти / приклади	Характеристика
1.	Євристики	Репрезентативності, доступності, «якоріння», ефект приєднання до більшості	Спрощені правила мислення, що допомагають приймати рішення, але часто призводять до систематичних помилок.
2.	Емоції	Оптимізм, песимізм, настрій, надмірна самовпевненість, ефект жалю, ілюзія контролю	Емоційні стани та упередження, що впливають на оцінку ризику й результатів.
3.	Фреймінг (ефект рамки)	Контекст, формулювання проблеми, подання вибору як «виграш» чи «програш»	Те саме рішення сприймається по-різному залежно від способу його представлення.
4.	Вплив ринку	Раціоналізація після придбання, підтверджувальне упередження, ілюзія частоти, фундаментальна помилка атрибуції	Зовнішні фактори (бренд, реклама, соціальне середовище), що формують поведінку споживачів та інвесторів.
5.	Психологічна бухгалтерія	Різне ставлення до грошей залежно від джерела, форми зберігання та витрат	Люди приписують різну цінність однаковим грошам, що веде до ірраціональних фінансових рішень.
6.	Несприйняття втрат	Готовність ризикувати, щоб уникнути втрат; ефект володіння; ефект контрасту; ефект катастрофи; ефект страху	Втрати сприймаються значно сильніше, ніж виграші, що визначає поведінкові стратегії індивідів.

Примітка. Розроблено автором на основі [26]

Серед ключових когнітивних евристик, які впливають на процес прийняття фінансових рішень, домінують механізми спрощення мислення. Це явища, коли замість раціонального аналізу люди покладаються на стереотипи, попередній досвід чи інтуїтивні оцінки. Такий підхід допомагає швидше орієнтуватися у складних ситуаціях, однак водночас може спричиняти систематичні помилки. У фінансовій сфері це часто проявляється у переоцінці потенційних вигод чи ризиків, надмірній довірі до звичних моделей поведінки, а також у виборі рішень, що здаються «очевидними» або «легкими» для виконання (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Основні когнітивні евристики, що впливають на процес прийняття фінансових рішень

№ п/п	Евристика	Суть	Типові помилки	Вплив на фінансові рішення
1.	Репрезентативності	Оцінка ймовірності події на основі її схожості з «типовим» випадком	Ігнорування реальної статистики, опора на стереотипи	Призводить до переоцінки «знайомих» інвестицій та недооцінки нових можливостей
2.	Доступності	Оцінка ймовірності на основі легкості пригадування прикладів	Надмірна увага до яскравих або недавніх подій	Викликає страх після криз та надмірний оптимізм після успіхів
3.	Якоря	Орієнтація на початкове значення чи інформацію	Залежність від «стартових» цифр, навіть якщо вони випадкові	Впливає на оцінку вартості активів, рівня ризику чи очікуваних доходів
4.	Ефект стадності	Схильність наслідувати дії більшості	Ігнорування власного аналізу, слідування за натовпом	Формує фінансові «бульбашки» та масові панічні продажі
5.	Фреймінг	Вплив способу подання інформації на вибір	Різні рішення залежно від формулювання («виграш» чи «втрата»)	Визначає ставлення до ризику та інвестиційних стратегій

Примітка. Розроблено автором на основі [8]

Таким чином, переваги і рішення окремих індивідів суттєво залежать від способу формулювання та структурування варіантів вибору. Однак слід зазначити, що значна частина фінансових рішень детермінується не лише раціональними міркуваннями, а й зовнішніми факторами ринкового середовища. До таких факторів належать, зокрема, реклама та споживацька лояльність до певного бренду, які можуть помітно коригувати поведінку суб'єктів навіть за умов відсутності чітко обґрунтованого раціонального аналізу [8, с. 412].

Емпіричні дослідження демонструють цікаву характеристику прийняття рішень: люди виявляють більшу схильність до ризику для уникнення втрат, аніж для отримання додаткової вигоди. Це явище слугує поясненням парадоксальної поведінки інвесторів: вони прагнуть зберегти активи, що знецінюються, у надії на їх майбутнє зростання вартості, натомість швидко позбуваються активів, які зараз приносять прибутки. Така асиметрія у ставленні до втрат і вигравів лежить в основі теорії перспектив.

Сучасні дослідження вказують на можливість еволюційної природи феномена несприйняття втрат. Ця схильність могла стати адаптивним механізмом виживання, стимулюючи обережність і зменшуючи ризики втрати життєво важливих ресурсів. Важливо відзначити, що така поведінкова особливість не обмежується лише людьми: експериментальні дослідження продемонстрували подібні моделі у представників інших видів, наприклад, у капуцинових мавп [4].

Поглиблене вивчення різновидів цього феномена дозволяє краще розуміти психологічні аспекти процесу прийняття економічних рішень. Зокрема, в таблиці 1.3 подано характеристику основних ефектів, що пояснюються через механізм несприйняття втрат (табл. 1.4).

У 2009 році американські економісти Роберт Шиллер та Джордж Акерлоф представили свою працю під назвою «Дух тварин, або Як людська психологія впливає на економіку і чому це має значення для глобального капіталізму» [50].

Несприйняття втрат виступає фундаментальним механізмом, який лежить в основі широкого спектра ірраціональної фінансової поведінки, починаючи від переоцінки вартості власних активів і закінчуючи опором зміні стратегії.

Узагальнюючи приклади когнітивних упереджень і психологічних ефектів, можна дійти висновку, що біхевіористський підхід у фінансах зосереджується на аналізі психологічних факторів, котрі є визначальними для розуміння багатьох аспектів фінансових рішень та дій окремих осіб.

Залучення психологічних факторів до економічного аналізу відіграє ключову роль у поглибленні розуміння економічних процесів, зокрема:

- органічно взаємодіє з висновками класичної економічної теорії, доповнюючи їх новими аспектами;

Таблиця 1.4

**Когнітивні ефекти феномену несприйняття та їхній вплив на
фінансову поведінку домогосподарств**

№ п/п	Ефекти феномену несприйняття	Механізм	Приклад	Наслідки для фінансових рішень
1.	Ефект страуса (Ostrich effect)	Уникнення ризикових ситуацій через ігнорування інформації	Інвестори віддають перевагу інструментам, де не звітують про ризики	Недооцінка небезпеки, вибір менш прозорих інвестицій
2.	Ефект статус-кво (Status quo bias)	Схильність залишати все без змін	Перевага солідарної пенсійної системи над новими недержавними схемами	Опір інноваціям, збереження традиційних моделей навіть при наявності вигідніших альтернатив
3.	Ефект капкану (Sunk cost effect)	Продовження інвестицій у збитковий проєкт через вже вкладені ресурси	Інвестор продовжує фінансувати невдалий бізнес, щоб «виправдати» попередні витрати	Ірраціональне утримання активів, зростання втрат
4.	Ефект володіння (Endowment effect)	Завищення цінності речей через факт володіння	Люди оцінюють власні речі дорожче, ніж аналогічні чужі	Небажання продавати активи, завищені очікування, спотворення ринкових рішень

Примітка. Розроблено автором на основі [13]

- сприяє більш точному розкриттю механізмів ухвалення рішень на індивідуальному рівні серед представників населення;
- розширює межі знань про поведінкові стратегії інвесторів, зокрема в контексті сучасної фінансової науки;
- забезпечує комплексніше розуміння специфіки людської поведінки у взаємозв'язку з економічними явищами.

Таким чином, концепція поведінкових фінансів у теоретичній площині спирається на кумулятивний інституціональний фундамент, тоді як у прикладному вимірі вона дедалі більше виступає одним із ключових чинників та каталізаторів розвитку фінансових ринків.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ОСОБИСТИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

2.1. Аналітична оцінка обсягу та динаміки особистих фінансів у контексті споживання фінансових послуг

Оцінка ефективності функціонування українських домогосподарств у ринкових умовах передусім пов'язана з аналізом їхньої споживчої поведінки та рівня добробуту. Такий підхід базується на дослідженні комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників, що сформувалися внаслідок трансформації ринкових відносин. Оскільки доходи є основним джерелом фінансової активності, дослідження фінансової поведінки доцільно розпочинати з аналізу їхнього реального рівня, структури та середньодушових показників.

У грудні 2025 року за підтримки ЮНІСЕФ було проведено вибіркове обстеження соціально-економічного становища домогосподарств. Опитування охоплювало всі регіони України та забезпечувало репрезентативність населення, за винятком військовослужбовців строкової служби, осіб у місцях позбавлення волі, мешканців інтернатів, маргінальних груп, а також територій із радіоактивним забрудненням і тимчасово окупованих районів Криму, Луганської та Донецької областей [38].

За результатами досліджень, співвідношення мінімальних доходів найбільш забезпечених 10% населення до максимальних доходів найменш забезпечених становило 4,9 рази. У міських домогосподарствах показник знизився з 5,1 до 4,9, тоді як у сільських – зріс із 4,3 до 4,4. Найбільш уразливими залишаються домогосподарства, де середньодушові доходи нижчі за законодавчо встановлений прожитковий мінімум (табл. 2.1).

У 2018-2023 роках частка населення з доходами нижчими за фактичний прожитковий мінімум скоротилася, досягнувши 23,2% у 2022 році. Водночас

найбільш заможні групи отримували 21,7% усіх доходів у 2022-му та 21% у 2021-му. Особливу увагу приділено становищу домогосподарств із дітьми та молодих сімей, які належать до «цифрового покоління» й найбільш виразно демонструють вплив цифровізації на фінансову поведінку.

Таблиця 2.1

**Життєвий рівень населення України у 2018-2025 рр. за
середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місячному
вимірі**

	Роки							
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму:								
млн. осіб	1,5	0,9	0,5	0,4	0,6			
у відсотках до загальної чисельності населення	3,8	2,4	1,3	1,1	1,6			
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму:								
млн. осіб	19,8	13,5	10,6	8,9	8,8			
у відсотках до загальної чисельності населення	51,1	34,9	27,6	23,1	23,2			
середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн.)	1388,1	1603,7	1744,8	1902,1	2078	2481	2684	2684
середньорічний розмір фактичного прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн.)	2646,4	2941,5	3262,7	3660,9	4335	4714	4855	6024
Квінтильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	1,9	1,9	2,0	2,1	2,0	2,1	1,8	2,2
Квінтильний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів	3,0	3,3	3,3	3,5	3,5	3,5		

Примітка. Джерело: [49]

У 2023 році структура доходів таких домогосподарств залишалася стабільною: основним джерелом були доходи від зайнятості – 76,2% (проти 76% у 2022 та 73% у 2021). Пенсії, стипендії та соціальні допомоги становили

9,5% ресурсів, що на 1,9 в.п. менше, ніж у 2021, а доходи від особистого підсобного господарства скоротилися до 2,5%.

У домогосподарствах без дітей у 2023 році структура доходів була іншою: частка від зайнятості становила 55,6% (зростання на 2,2 в.п. порівняно з 2022), соціальні трансферти – 29,5%, а доходи від підсобного господарства – 3,2%.

У молодих сім'ях основним джерелом залишалися доходи від зайнятості – 79,2% (проти 76% у 2021). Частка соціальних трансфертів скоротилася до 7,7% (з 9% у 2021), тоді як доходи від особистого підсобного господарства залишалися стабільними – близько 2,4%.

Повномасштабна агресія Росії проти України спричинила різке падіння економічної активності, втрату доходів та прискорення інфляції, що негативно позначилося на рівні життя населення.

Дослідження фіксують поглиблення регіональної нерівності у доходах, особливо в областях, що найбільше постраждали від воєнних дій, що спричинило появу нових соціально вразливих груп. За даними опитування липня 2024 року, 67% внутрішньо переміщених осіб походили зі східних регіонів; 9% повідомили про повну відсутність доходів, 47% – про не виплату заробітної плати, а 35% зазначили, що їхній місячний сімейний дохід не перевищує 5 тис. грн., що на 1 500 грн. менше за мінімальну зарплату [13].

ВПО зазнали значно більших втрат порівняно з іншими групами: вони втратили житло, роботу, були змушені залишити домівки та розлучитися з родинами й звичним побутом. При цьому більшість із них походили з відносно заможніших домогосподарств, ніж ті, хто залишився. Водночас мешканці західних регіонів у липні 2024 року оцінювали власне економічне становище більш позитивно [46].

З 2024 року понад 90% доходів українських домогосподарств формується у грошовій формі. Решта ресурсів надходить у вигляді продукції з особистих підсобних господарств та самозаготівель, а також у формі безготівкових пільг і субсидій. До них належать компенсації на оплату житлово-комунальних

послуг, електроенергії та палива, а також пільги на товари й послуги у сферах охорони здоров'я, туризму, транспорту та зв'язку (табл.2.2).

Так, у 2019-2025 роках структура доходів українських домогосподарств характеризувалася стабільним зростанням частки оплати праці: з 2020 року вона перевищила 50%, а у 2024 році досягла близько 60%. Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості мали коливальний характер: спад на 0,8% у 2020 році, зростання на 2,1% у 2021-2022 роках та повторне зниження на 0,8% у 2023-2024 роках. У середньому їхня частка становила 5,6%.

Таблиця 2.2

**Динаміка зміни обсягів та структури сукупних ресурсів
домогосподарств України у 2019 – 2025 рр.**

	Роки						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	6238,8	8165,2	9904,1	12118,5	12432,3	14490,6	15160
Структура сукупних ресурсів домогосподарств, відсотків							
Грошові доходи	86,0	87,5	89,9	92,0	93,9	93,9	88,5
- оплата праці	46,7	52,4	54,5	57,3	58,3	59,8	61,7
- доходи від підприємницької діяльності та	5,2	4,4	6,0	6,5	5,8	5,7	6,4
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	2,9	3,0	2,5	2,4	2,2	2,5	1,7
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані	23,1	20,2	19,9	19,2	20,8	19,8	15,5
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	8,1	7,5	7,0	6,6	6,8	6,1	3,2
Вартість спожитої продукції, отриманої з	4,8	4,0	3,8	3,6	3,3	3,0	1,7
Пільги та субсидії	4,7	4,7	2,8	0,7	0,2	0,1	0,6
Допомога від недержавних, волонтерських фондів, організацій	-	-	-	-	-	-	0,8
Інші надходження	4,1	3,4	3,1	3,3	2,4	2,7	1,3

Примітка. Розраховано та узагальнено автором на основі [17; 45; 46]

У 2019-2024 роках частка продукції з особистих підсобних господарств та самозаготівель скоротилася до 3% (на 1,8% менше, ніж у 2019). Грошові соціальні трансферти та безготівкові пільги також істотно зменшилися: у 2024 році їхня частка становила лише 0,1%, що на 4,6% нижче рівня 2019 року.

У 2018-2022 роках безготівкові пільги на товари та послуги у сферах охорони здоров'я, туризму й відпочинку залишалися стабільними на рівні 0,4% від грошових доходів, проте у 2023-2024 роках скоротилися до 0,2-0,3%. Одночасно зменшилася частка грошової допомоги від родичів та інших осіб – з 8,1% у 2019 році до 6,1% у 2024-му.

За результатами вибіркового обстеження 7,6 тис. домогосподарств у 2024 році середньомісячні ресурси одного домогосподарства становили 14 490,6 грн., з яких доходи – 14 247,9 грн. Міські домогосподарства отримували в середньому 14 754,2 грн., а сільські – 13 184,4 грн. У розрахунку на одну особу еквівалентні доходи у 2021 році становили 5 522,4 грн (проти 4 747,2 грн. у 2023 році): для міських – 5 718,7 грн., для сільських – 5 110,2 грн.

У 2018-2023 роках середньомісячні доходи перевищували прожитковий мінімум у 2,2 раза (2481 грн.), а у 2023 році – у 2,8 раза (2078 грн.) [182]. У 2024 році зростання середньодушових доходів випереджало індекс споживчих цін: 110% проти 105% [42].

Аналіз структури доходів у 2025 році порівняно з 2024-м показує зростання частки використання заощаджень та позик – з 1,3% до 5,6%, а також скорочення пенсій, стипендій і соціальних допомог на 4,3 в.п. (з 19,8% до 15,5%). Оплата праці залишалася провідним джерелом доходів – 59,8% у 2024 році та 61,7% у 2025-му. Новим елементом стали надходження від недержавних і волонтерських організацій (ЮНІСЕФ, ПРООН). Загалом зміни не були радикальними й значною мірою пояснюються наслідками війни.

В Україні доходи населення залишаються недостатніми за абсолютними обсягами, а частка заробітної плати у їхній структурі значно нижча, ніж у розвинених країнах (Велика Британія – 65%, Німеччина – 64%, Франція – 58%, Японія – 69%) [42]. Це відображає низьку продуктивність праці та відповідно

нижчі заробітки українських працівників. Додатковою проблемою є надмірна частка соціальних виплат порівняно з підприємницькими доходами.

У розподілі доходів простежується нерівномірність між децильними групами. Для її оцінки застосовується індекс Джині, який у 2023 році становив 0,247, а у 2024 році знизився до 0,244, що свідчить про незначне скорочення нерівності.

У 2018-2023 роках спостерігалось поступове скорочення частки доходів найбідніших домогосподарств та зростання частки найбагатших. Так, у 2019 році перший дециль отримував 4,6% загальних доходів, а у 2023 році – лише 4,3%. Водночас доходи десятого дециля зросли з 20,6% до 21%, а у 2023 році – до 21,7% [45]. Це означає, що найбагатші 10% населення отримували понад п'яту частину всіх доходів, тоді як найбідніші – лише близько 4%.

Офіційна статистика не враховує масштаби тінізації доходів, найбільш поширеної серед високодохідних груп. Відмінності у фінансовій поведінці домогосподарств пояснюються рівнем їхніх доходів, а для глибшого розуміння важливим є аналіз самооцінки добробуту у 2018-2025 роках (табл. 2.3). Саме суб'єктивна оцінка населення дозволяє краще пояснити логіку прийняття економічних рішень.

Для аналізу самооцінки доходів використано результати модульного опитування, проведеного у січні 2024 року, а також дані обстежень умов життя домогосподарств за 2023 рік. Додатково у 2025 році застосовано результати дослідження соціально-економічного становища, здійсненого за підтримки ЮНІСЕФ.

Так, один з блоків анкети був спрямований на визначення самооцінки домогосподарствами рівня річних доходів з точки зору їхньої достатності для заощаджень та задоволення основних потреб, включно з харчуванням. Респондентам пропонувалися чотири варіанти відповіді: доходів вистачало із можливістю накопичень; доходів вистачало, але без заощаджень; доводилося відмовлятися від найнеобхіднішого, крім харчування; не вдавалося забезпечити навіть належне харчування.

Таблиця 2.3

**Структура домогосподарств України за показником самооцінки
рівня доходів**

	Роки						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2025
Кількість домогосподарств, тис.	15033,4	14985,6	14934,9	14881,7	14784,3	14678,1	14549,2
Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів протягом останнього року (%):							
Було достатньо і робили заощадження	6,2	7,8	8,7	11,2	11,8	13,0	12,7
Було достатньо, але заощаджень не робили	45,7	49,6	47,6	49,3	48,4	50,5	38,8
Постійно відмовлялися в найнеобхіднішому, крім харчування	44,0	38,1	40,2	36,7	36,6	33,2	31,6
Не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування	4,1	4,5	3,5	2,8	3,2	3,3	11,5

Примітка. Складено автором на основі даних опитування [49]

У 2023 році лише 13% домогосподарств могли формувати заощадження; половина мала доходи, достатні лише для основних потреб, 33,2% змушені були відмовлятися від необхідного, крім харчування, а 3,3% не забезпечували навіть належного рівня харчування.

У 2025 році фінансових труднощів не відчували лише 12,7% домогосподарств. Найбільша група (38,8%) мала доходи, достатні лише для покриття витрат без накопичень; майже третина (31,6%) забезпечувала лише харчування, а 11,5% не могли гарантувати навіть його, використовуючи заощадження чи кредити. Вирішальним чинником обмеження споживчих можливостей виступала фінансова неспроможність здійснювати необхідні витрати, незалежно від причин відсутності коштів. Інші фактори обмеження споживання в опитуванні не враховувалися.

До початку повномасштабної війни високий рівень безробіття не вдалося подолати, а додатковим чинником стала криза, спричинена пандемією

COVID-19. Сукупний вплив цих факторів призвів до підвищення коефіцієнта економічного навантаження на працюючих членів домогосподарств (рис. 2.1).

Так, спостерігаємо зростання (2017–2019): від 2,45 до піку 2,58. Це свідчить про позитивну тенденцію та нарощення потенціалу. Поступове зниження (2020–2025): після невеликого спаду у 2020 р. (2,56) показник стабільно зменшується, досягнувши 2,37 у 2025 р. Тривала негативна динаміка: спад після 2019 року має стійкий характер, що може бути наслідком зовнішніх кризових факторів (війна, пандемія, економічні потрясіння).

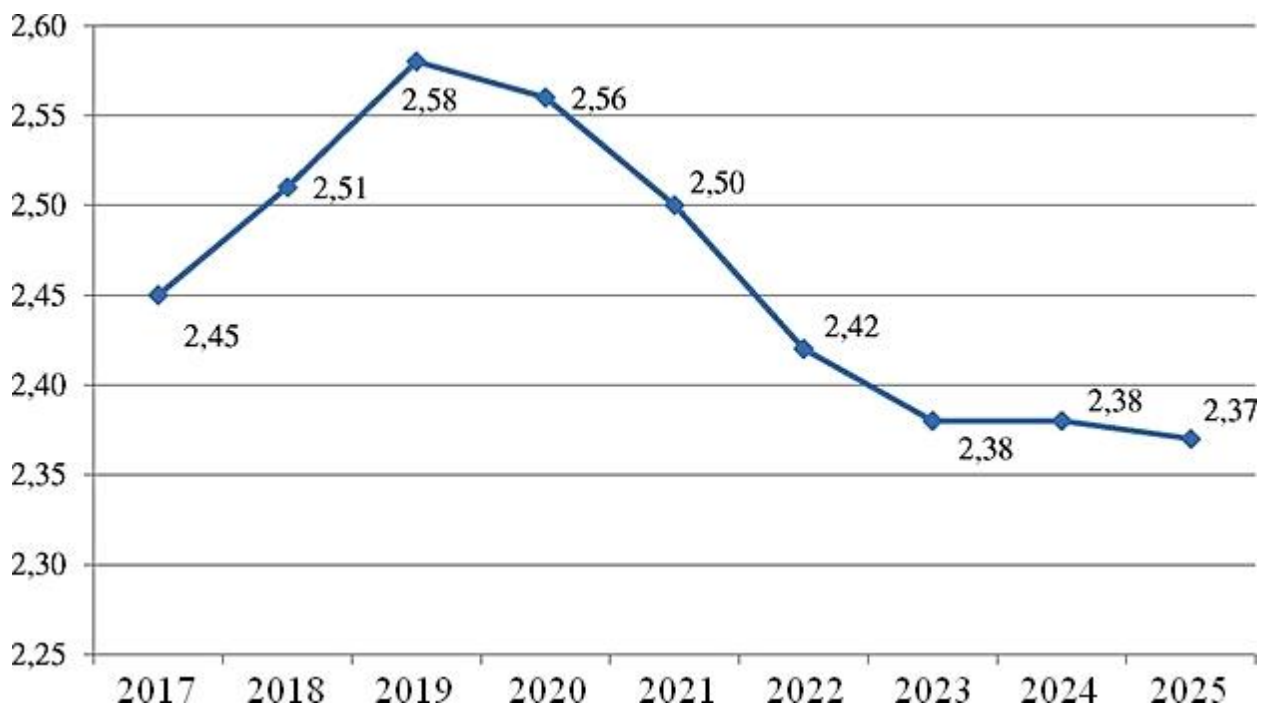

Рис. 2.1. Показник економічного навантаження на працюючих у складі домогосподарства

Примітка. Побудовано автором за даними [44]

Порівняння результатів опитування домогосподарств щодо змін їхнього матеріального становища у 2022 році з показниками індексу поточного особистого матеріального стану (рис. 2.2) засвідчує наявність певних точок перетину. Зокрема, у 2022 році матеріальний стан домогосподарств дійсно погіршився, і частка таких випадків у квітні-травні досягла прогнозованого

рівня.

У 2025 році, на тлі зростання споживчої активності, посилився попит на банківські послуги: збільшилися розрахунки картками та обсяги споживчих кредитів. Фінустанови стимулювали використання кредитних коштів через акційні програми та кешбек-механізми, що підвищувало привабливість карткового кредитування [14].

Рис. 2.2. Фінансові очікування та поведінкові установки домогосподарств, %

Примітка. Побудовано автором за даними [14]

У 2023 році 68,2% домогосподарств мали працюючих членів (72% у міських та 60% у сільських). У містах переважали домогосподарства з двома працюючими особами, тоді як у селах – з одним. Середня кількість працюючих становила 1,1 особи [44]. Порівняно з 2022 роком частка домогосподарств з одним працюючим зросла майже на 1%, тоді як з двома та трьома працюючими – скоротилася.

Руйнація інфраструктури у промислових регіонах, закриття підприємств, дезорганізація виробничих зв'язків та погіршення інвестиційного клімату спричинили стрімке зростання безробіття, яке перевищило довоєнний рівень

7,8%. Високий рівень безробіття зберігався до початку повномасштабної війни, а додатковим чинником стала криза, викликана пандемією COVID-19 [33].

У 2023 році аналіз показав, що фінансові рішення домогосподарств у сфері споживчих витрат визначаються низкою чинників, які формують мотиви їхньої поведінки. Ці мотиви можуть мати як раціональний, так і емоційний характер (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Комплекс факторів і мотивів формування фінансової поведінки домогосподарств у сфері споживання

Примітка. Джерело: [18]

Так, фінансова поведінка домогосподарств із середніми та високими доходами має суперечливий характер: з одного боку – наслідування західних моделей та поширення гедоністичних практик серед забезпечених мешканців великих міст, з іншого – приклади нераціональних витрат і водночас обережність, зумовлена нестабільністю середовища. Значна частина орієнтується на традиційні цінності – сім'ю, релігію, суспільні норми та культурні традиції [22].

Під впливом науково-технічного прогресу та глобалізації споживча поведінка дедалі більше відповідає загальносвітовим закономірностям. Сучасна модель поєднує риси попередніх типів (стандартизованість, традиційність) із новими характеристиками – уніфікованістю, індивідуалізацією та урбанізованістю. Принципово новими рисами стали свідоме самообмеження, раціональність використання ресурсів та оновлена структура потреб, що поєднує індивідуальні й суспільні інтереси [40].

2.2. Динаміка ключових індикаторів стану особистих фінансів під впливом цифровізації

Фінансова поведінка домогосподарства як власника ресурсів відіграє ключову роль у забезпеченні добробуту. Вона охоплює різні види активності – заощадження, інвестиції, страхування, кредитування та пенсійні програми.

На думку вітчизняних науковців, сутність заощаджувальної поведінки визначається ставленням до накопичення та здатністю відкладати фінансові ресурси. Модель такої поведінки охоплює як організовані, так і неорганізовані форми заощаджень у межах національної економіки [10].

Накопичувальна поведінка є різновидом ощадної та спрямована на збереження фінансових ресурсів, навіть попри втрату їхньої споживчої вартості через інфляцію. Найбільш характерними проявами є готівкове накопичення та зберігання коштів на рахунках із процентною ставкою нижчою за рівень

інфляції. Вона властива населенню в умовах кризи чи невизначеності, супроводжуваної песимістичними очікуваннями [32].

Організовані заощадження формуються через фінансові інститути, тоді як неорганізовані – у вигляді готівки чи матеріальних активів (нерухомість, дорогоцінні метали, коштовності, твори мистецтва). Використання грошової форми доцільне лише за умов стабільності вартості грошей; в умовах інфляції та цифровізації неорганізовані заощадження стають проблематичними й малопрактичними [41].

Пандемія, війна та кризові явища змусили домогосподарства переглянути фінансові стратегії, що спричинило зростання фінансового стресу: субіндекс поведінки домогосподарств у складі індексу фінансового стресу у 2022–2024 рр. значно перевищив попередні показники через коливання валютних депозитів (рис.2.4).

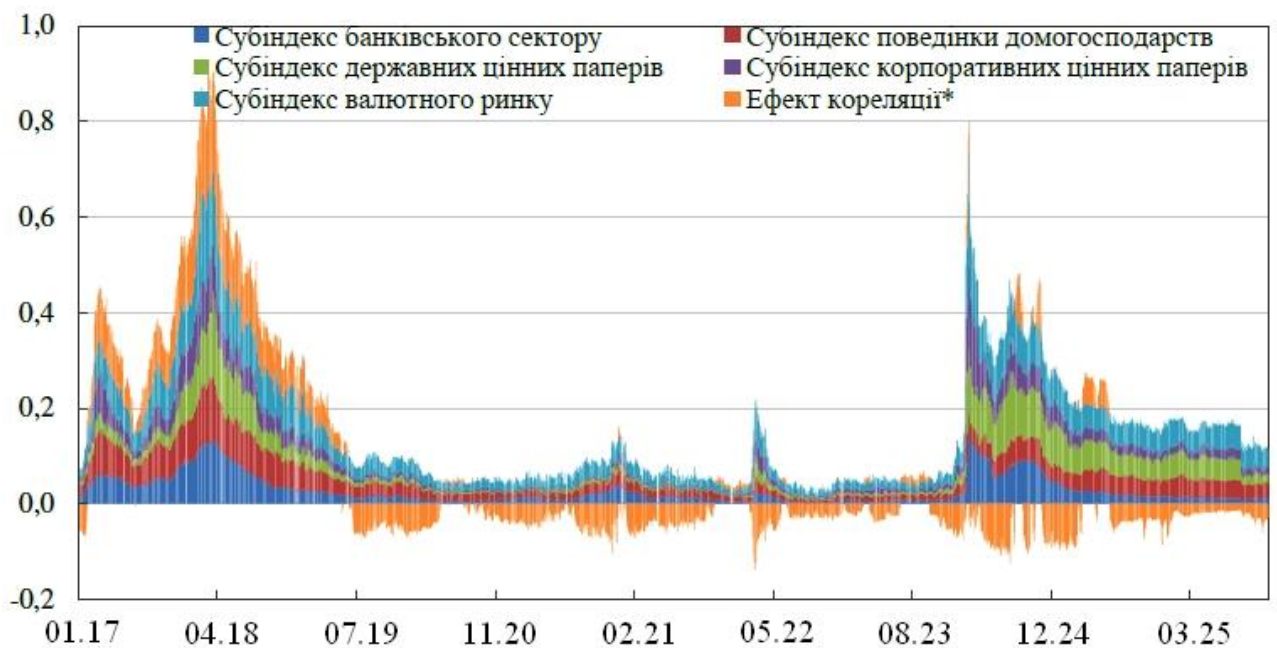

Рис. 2.4. Розклад індексу фінансового стресу на складові, у т. ч., субіндекс поведінки домогосподарств за 2017 - 2025 рр.

Примітка. Побудовано автором за даними [14]

Так, у 2017-2025 рр. індекс фінансового стресу демонстрував два виражені піки – на початку 2018 р. та в середині 2023 р. Перший був зумовлений коливаннями на валютному та корпоративному ринках, другий – посиленням ризиків у банківському секторі та зміною поведінки домогосподарств. Саме субіндекс поведінки домогосподарств у кризові періоди суттєво зростає, відображаючи невизначеність і підвищене боргове навантаження. Починаючи з 2024 р., індикатор поступово знижується.

Фінансові рішення домогосподарств щодо заощаджень та інвестицій є ключовими складовими їхньої поведінки. Залежно від умов функціонування та зовнішніх впливів мотиваційні установки можуть істотно змінюватися [1].

Висока вартість і тривалість операцій з відкриття та закриття депозитних рахунків можуть формувати негативне ставлення клієнтів до банків і стимулювати їх до неформальних способів заощадження. Саме тому цифрові технології нині визначають рішення домогосподарств щодо депозитів та вкладів.

Так, у 2023-2024 рр. заощадження населення різко зросли, особливо за рахунок гривневих строкових депозитів та вкладень в ОВДП у гривні (рис.2.5).

Кінець 2024 р. став піковим моментом, після чого у 2025 р. відбулося помітне зниження як депозитів, так і облігацій. Таким чином, найбільший підйом припав на 2023-2024 рр., а спад – на 2025 р.

Водночас, інвестиційна активність залежить від рівня фінансового забезпечення, що формується під впливом віку, доходів, стану економіки та ощадної поведінки. Сьогодні інвестиційний потенціал домогосподарств зосереджений у валюті, нерухомості, депозитах та криптовалюті, тоді як вкладення у цінні папери залишаються мінімальними.

Все більшої популярності набуває формат «Банк на дивані», що дозволяє здійснювати операції онлайн без відвідування відділення, забезпечуючи швидкість, безпеку та відмову від паперового документообігу. Для домогосподарств це означає значні переваги, але водночас – втрату особистого контакту, VIP-обслуговування та додаткових бар'єрів проти шахрайства.

Натомість зростає залежність від зовнішніх технологій (Bank ID, державні бази), потреба у великих ІТ-інвестиціях та коригуванні фінансової стратегії [14].

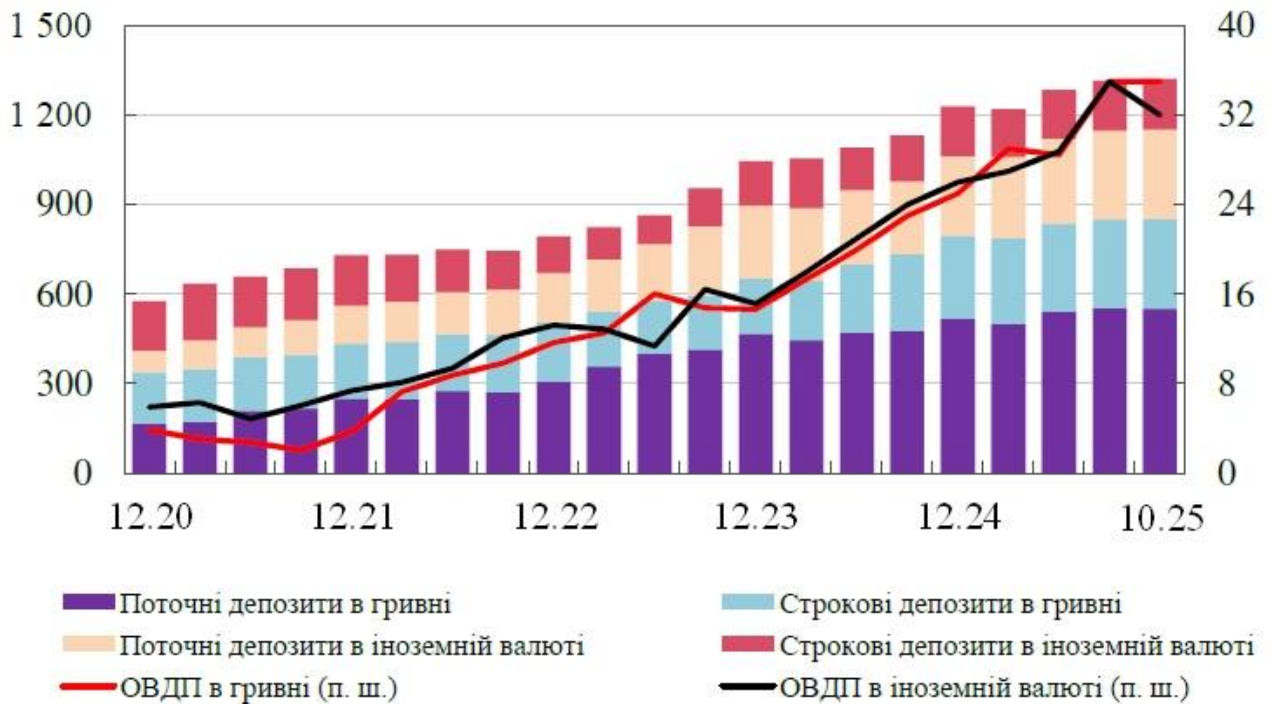

Рис. 2.5. Головні форми фінансових заощаджень населення за 2020-2025 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано автором за даними [14]

Сучасні банки впроваджують інновації, поєднуючи технології, процеси та людський фактор для задоволення потреб клієнтів. За результатами дослідження Retail Banking: Digital Transformation & Disruptor Opportunities кількість користувачів цифрового банкінгу у 2020 р. досягла 3 млрд. осіб, що на 53% більше, ніж у 2017 р.

Попри війну, у квітні 2023 р. запрацювало четверте покоління системи електронних платежів (СЕП), що забезпечило цілодобові операції 24/7, криптографічний захист та автоматизацію процесів. Наочно демонструє рис. рис. 2.6.

Так, у 2022-2025 рр. динаміка платежів в Україні демонструє різке зростання за всіма основними каналами. Найбільш стрімкий підйом

спостерігається у системі електронних платежів НБУ (СЕП), яка досягла приросту понад 500% і стала ключовим інструментом розрахунків. Платежі картками в торговельній мережі також стабільно зростали, але більш помірними темпами, відображаючи поступове розширення безготівкових операцій у роздрібному секторі. Перекази через інші платіжні системи показали середні темпи приросту, залишаючись додатковим каналом для населення.

*Крім СЕП і платіжних систем з використанням електронних платіжних засобів або їхніх реквізитів.

Рис. 2.6. Зміни у динаміці здійснення платежів в Україні за 2022 - 2025 роки, %.

Примітка. Побудовано автором за даними [14]

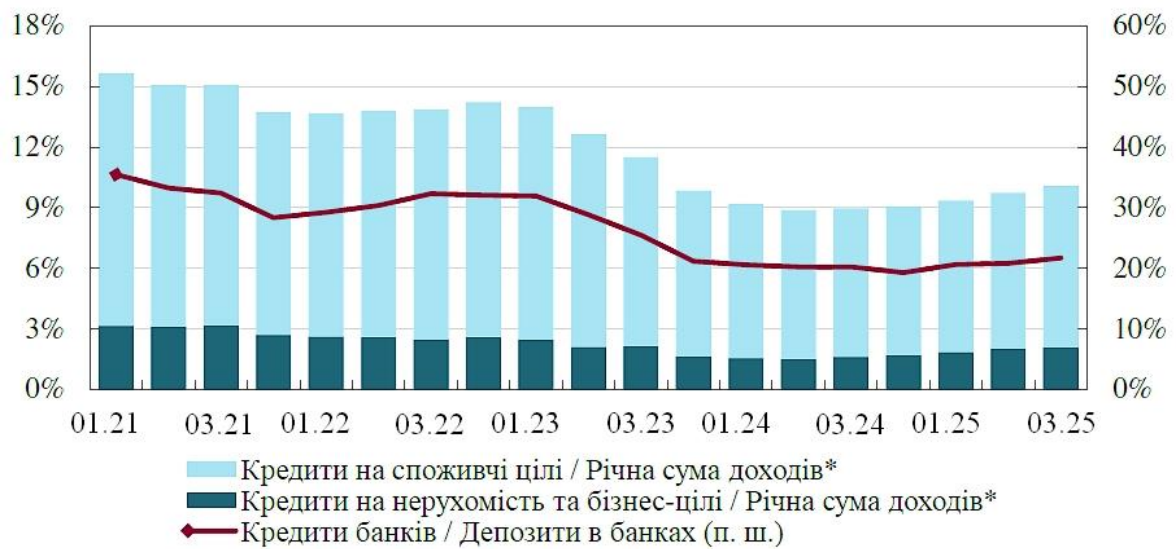
Домогосподарства активно користуються міжнародними системами переказів коштів (Western Union, MoneyGram), щомісячний обсяг операцій яких сягає близько 8 млрд грн. Попри скорочення кількості таких систем після вторгнення рф, обсяги операцій продовжують зростати. Водночас популярними залишаються небанківські платіжні сервіси, що спеціалізуються на переказах без відкриття рахунків, накладених платежах та інтернет-еквайрингу. Серед них – продукти великих ритейлерів («Ева» від «Розетка») та поштових операторів («НоваПей» від «Нова пошта») [44].

З серпня 2022 р. в Україні поступово впроваджуються норми Закону «Про платіжні послуги», що гармонізує національне законодавство з директивою PSD2 та визначає сім видів фінансових платіжних послуг.

Пандемія та війна змінила ставлення до готівки: поширилися мобільні платіжні програми (Apple Pay, Google Pay, PayPal тощо) та карткові розрахунки. Попри перепони, розвиток цифрових активів є неминучим і поступово витісняє офлайн-технології [27].

Розвиток кредитування домогосподарств в Україні відображає загальну економічну ситуацію: нестабільність, інфляція, кризові явища та зміни у банківському законодавстві обмежили можливості банків у наданні кредитів, що негативно позначилося на фінансовому становищі населення.

Кредитна поведінка домогосподарств є складовою їх фінансової моделі та визначається процесами отримання позик на умовах терміновості, зворотності й платності. Її розвиток спричинив появу випереджувального споживання, коли блага набуваються «зараз і побільше» завдяки маркетинговим стимулам. Попри зростання кредитного портфеля, боргове навантаження населення залишається низьким (близько 8% від доходів) (рис. 2.7).

* Суми зарплат та доходів ФОП за звітами банків і пенсій за даними ПФУ

**Рис. 2.7. Фінансове навантаження на домогосподарства
за 2021 - 2025 роки**

Примітка. Побудовано автором за даними [14]

Основні мотиви кредитної поведінки – забезпечення життєдіяльності,

придбання та реконструкція житла, покриття дефіциту коштів для щоденного споживання, інвестиції у власний бізнес і піклування про дітей [20].

Так, у 2021–2025 рр. фінансове навантаження на домогосподарства поступово знижувалося. Частка кредитів на споживчі цілі та на нерухомість/бізнес у річних доходах скорочувалася, що свідчить про обережнішу боргову поведінку населення. Паралельно зменшувався і показник співвідношення банківських кредитів до депозитів, що відображає переорієнтацію домогосподарств на заощадження та зниження активності кредитування.

Іпотечне кредитування залишається одним із найпопулярніших серед населення, виконуючи як економічні, так і соціальні функції, зокрема залучення тимчасово вільних коштів та задоволення житлових потреб [43]. Його розвиток забезпечує постійне залучення додаткових ресурсів через нові довгострокові інструменти на інвестиційному ринку.

Паралельно поширюються мікрокредити, що відрізняються швидкістю оформлення, мінімальними вимогами до документів та відсутністю підтвердження платоспроможності [25, с. 74].

Кредитна поведінка домогосподарств трансформується під впливом цифровізації: кожен сегмент кредитних послуг формує власні вимоги до нових технологій, які змінюють сферу кредитування загалом. Прослідкувати це можна на рис. 2.8.

У 2019-2025 рр. чисте гривневе кредитування фізичних осіб за видами позик демонструвало хвилеподібну динаміку:

- 2019-2021 рр. – спостерігалось поступове зростання обсягів кредитування, особливо у сегменті споживчих позик, що залишалися домінуючими;
- 2022 р. – відбулося різке скорочення, зумовлене повномасштабним вторгненням та підвищенням ризиків для банківської системи;

- 2023-2024 рр. – почалося відновлення: зростали кредити на нерухомість та авто, а також інші споживчі позики, що свідчить про поживавлення попиту домогосподарств;

- 2025 р. – динаміка стабілізувалася, темпи приросту стали більш помірними, а структура кредитування залишилася зміщеною у бік споживчих та іпотечних продуктів.

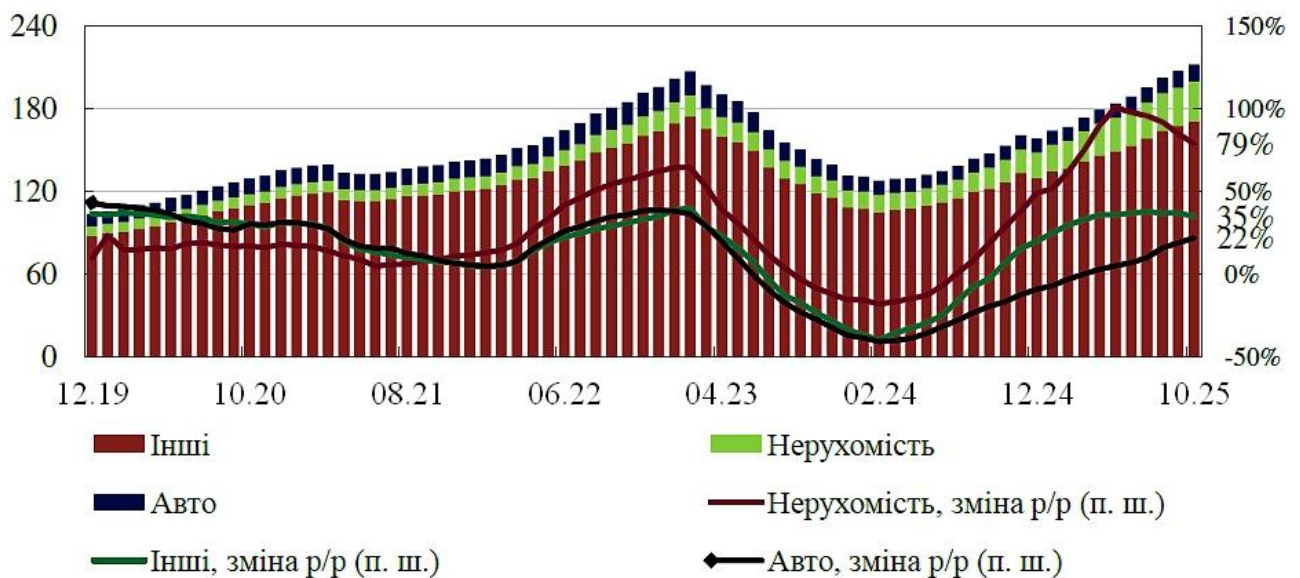

Рис. 2.8. Зміни у чистому гривневому кредитуванні фізичних осіб за видами позик за 2019 - 2025 року, млрд. грн.

Примітка. Побудовано автором за даними [14]

Отже, найбільший спад припав на 2022 р., тоді як у 2023-2024 рр. відбулося активне відновлення, з поступовим вирівнюванням у 2025 р.

Ринок кредитних послуг є ключовим сегментом фінансової сфери держави, що активно трансформується під впливом сучасних технологій. Фінансові установи вже використовують інновації у сфері кредитування домогосподарств, проте тенденції розвитку вимагають постійного вдосконалення механізмів оцінки кредитоспроможності, зниження витрат і підвищення якості обслуговування [23]. У 2020-2025 рр. кредитування домогосподарств мало стійку тенденцію до зростання, хоча структура

залишалася відносно стабільною. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Кредитування домогосподарств за цільовим спрямуванням
впродовж 2020-2025 р..

Види кредиту	Роки											
	2020		2021		2022		2023		2024		2025*	
	Сума, млрд. грн.	Частка у структурі, %	Сума, млрд. грн.	Частка у структурі, %	Сума, млрд. грн.	Частка у структурі, %	Сума, млрд. грн.	Частка у структурі, %	Сума, млрд. грн.	Частка у структурі, %	Сума, млрд. грн.	Частка у структурі, %
Кредити на нерухомість	6,88	6,52	8,09	5,89	9,15	6,36	15,04	7,44	12,69	9,70	17,15	10,67
Авто кредитування	9,04	8,56	11,86	8,64	12,43	8,64	17,19	8,51	10,55	8,06	10,07	6,26
Споживчі та інші кредити	89,63	84,92	117,29	85,46	122,23	84,99	169,83	84,05	107,65	82,24	133,55	83,07
Разом	105,5	100,00	137,2	100,00	143,8	100,00	202,0	100,00	130,8	100,00	160,77	100,00

Примітка. Джерело: [27]

Так, споживчі та інші кредити займали домінуючу частку — понад 80% у всі роки. Їхні обсяги зросли з 89,6 млрд. грн., у 2020 р. до 133,6 млрд. грн. у 2025 р., що свідчить про ключову роль споживчого кредитування у фінансовій поведінці населення.

Кредити на нерухомість поступово збільшувалися: з 6,9 млрд. грн. у 2020 р. до 17,2 млрд. грн. у 2025 р., а їхня частка у структурі зросла з 6,5% до понад 10%. Це відображає активізацію іпотечного ринку.

Автокредитування мало хвилеподібну динаміку: зростання до 17,2 млрд. грн. у 2023 р., після чого відбулося зниження до 10 млрд. грн. у 2025 р. Частка у структурі скоротилася з 8,6% у 2020 р. до 6,3% у 2025 р.

Висока конкуренція між фінансовими установами стимулює постійне вдосконалення технологій, що трансформує кредитну поведінку клієнтів і формує нові вимоги до обслуговування. Водночас кредитна поведінка домогосподарств відображає рівень їх фінансової грамотності: нерозуміння умов кредитування може призвести до втрат через підвищення ставок чи скорочення терміну користування коштами [16]. З часом ставлення населення до кредитування змінюватиметься, а нові технології поглиблюватимуть ці

процеси.

Сучасні тенденції фінансової поведінки домогосподарств в умовах цифровізації в Україні характеризуються падінням обсягів заощаджень та переорієнтацією населення на «захисні» інструменти, що більше відповідають накопичувальній, ніж ощадній стратегії. Культура регулярних і довгострокових відрахувань доходів у вигляді заощаджень підтримується рідко, а частка інвестиційних заощаджень у структурі фінансової поведінки залишається низькою.

РОЗДІЛ 3

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВИХ ІННОВАЦІЙ

3.1. Напрями раціоналізації управління особистими фінансами домогосподарств в умовах цифровізації

Цифровізація значно змінила, а в деяких випадках навіть зруйнувала усталені моделі фінансової та економічної поведінки людей, спричинивши необхідність перегляду принципів економічної взаємодії в умовах формування сучасної економічної системи. Водночас виникають нові можливості й загрози у фінансовому секторі, які вимагають особливої уваги.

За оцінками експертів ініціативи «Цифрова адженда України» [52] та Українського Інституту Майбутнього [37], кожне українське домогосподарство завдяки цифровим технологіям отримує можливість капіталізувати власні навички, знання та компетенції для підвищення фінансового добробуту. Це охоплює розвиток і просування власних ідей, створення продуктів і послуг через онлайн-платформи та сервіси.

Переваги цифровізації помітні в усіх секторах економіки, включаючи ринок фінансових послуг. Її перспективність та ефективність знайшли підтвердження в численних звітах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [56]. Застосування інтелектуальних програм, новітніх технологій та фінансових інновацій у сфері цифрової економіки може значно сприяти ефективному вирішенню питань обслуговування як корпоративного сектору, так і домогосподарств. Це також створює передумови для істотного підвищення рівня якості фінансових послуг.

Розвиток інноваційних інформаційних технологій приносить домогосподарствам значні переваги, забезпечуючи ефективність і доступність у повсякденному фінансовому управлінні.

У своїх дослідженнях Науменкова С. та Панкратова В. запропонували детальний аналіз ключових аспектів, які позитивно впливають на фінансову поведінку домогосподарств завдяки цифровим інструментам. Вони виділяють такі важливі аспекти:

- постійний доступ до широкого спектра фінансових послуг у будь-який час і з будь-якої точки світу;
- посилення приватності та безпеки фінансових операцій;
- електронне архівування платежів і транзакцій, що спрощує контроль над фінансами;
- доступ до розширеної інформації від фінансових установ, що допомагає приймати зважені рішення;
- значне скорочення часового ресурсу, необхідного для виконання транзакцій;
- можливість детального моніторингу та керування власними фінансами в реальному часі;
- автоматичні нагадування про майбутні платежі та зобов'язання від банківських і фінансових організацій;
- регулярні нотифікації про стан рахунків, рух коштів і фінансові операції;
- управління фінансами через онлайн-додатки, мобільні пристрої чи комп'ютери;
- спрощення процесів розрахунку, переказу грошей та оплати рахунків;
- підвищення доступності кредитних ресурсів за допомогою цифрових платформ;
- новий арсенал цифрових інструментів для підприємницької діяльності домогосподарств;
- можливість проведення валютних операцій на міжнародному рівні;
- широкий вибір додаткових фінансових послуг, зокрема страхування, інвестиції чи депозити, доступних через онлайн-додатки [28].

Загалом використання цифрових технологій сприяє оптимізації фінансової діяльності домогосподарств, створюючи умови для зручного, швидкого і безпечного управління особистими ресурсами.

Українські дослідники О. Попело, Н. Холявко, М. Дубина та А. Тарасенко висловили ряд переваг, які виникають завдяки впровадженню цифровізації. Ці переваги можна узагальнити за наступними напрямками:

- 1) **ранспарентність:** забезпечення відкритого і зручного доступу до інформації про діяльність фінансових установ;
- 2) **доступність:** створення рівних умов для користування фінансовими послугами, продуктами, знаннями та інформацією;
- 3) **довіра:** сприяння формуванню та зміцненню довіри до фінансових організацій;
- 4) **спрямованість:** акцент на досягненні конкретних результатів через впровадження новітніх технологій;
- 5) **безпека:** підвищення рівня інформаційної та кібербезпеки, захист персональних даних;
- 6) **охоплення:** інтеграція цифрових рішень у всі сфери життєдіяльності домогосподарств;
- 7) **зручність:** забезпечення доступу до фінансових продуктів і послуг на комфортних умовах для користувачів;
- 8) **ефективність:** економія часу й ресурсів, а також можливість скористатися фінансовими перевагами, такими як знижки;
- 9) **автоматизація та роботизація:** мінімізація ризику людської помилки через впровадження автоматизованих процесів;
- 10) **якість:** підвищення рівня обслуговування та розширення асортименту доступних послуг [5].

Важливо наголосити, що підходи українських та закордонних дослідників часто перетинаються та вдало доповнюють один одного.

Ми поділяємо точку зору Ю. Коваленко, яка підкреслює, що цифровізація ринків фінансових послуг відкриває численні переваги як для домогосподарств,

так і для корпорацій. Серед ключових наслідків цього явища слід зазначити такі аспекти:

- зростання продуктивності у фінансовій та страховій діяльності на рівні окремих суб'єктів ринку;
- підвищення рівня життя громадян завдяки задоволенню як актуальних, так і потенційних потреб;
- виникнення нових форм і моделей фінансового та страхового бізнесу, що сприяє зростанню їх конкурентоздатності;
- посилення прозорості фінансових операцій із можливістю повноцінного моніторингу;
- значний економічний та соціальний вплив цифрових технологій на фінансовий сектор та суміжні індустрії;
- розширення географії надання фінансових послуг до міжнародного масштабу [32].

3.2. Заходи посилення позитивного впливу цифрових інновацій на фінансову поведінку домогосподарств України

На наш погляд, основними шляхами ефективного використання можливостей цифровізації у фінансовій діяльності домогосподарств є наступні кроки (рис. 3.1).

1. Постійне підвищення рівня цифрової й фінансової грамотності через самоосвіту й навчання у відповідних освітніх закладах.
2. Дотримання ключових принципів цифровізації, викладених у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України, а також у "Цифровій адженді України".
3. Створення власного бізнесу на основі здобутих цифрових і фінансових компетенцій, з використанням сучасних технологічних інструментів, платформ і цифрових інфраструктур.

4. Забезпечення безпеки при роботі з цифровими фінансовими сервісами й продуктами.

5. Прояв готовності та відкритості до впровадження високотехнологічних рішень і участі в проєктах цифрової трансформації власної фінансової діяльності.

Рис. 3.1. Концептуальна модель використання переваг цифровізації для трансформації фінансової поведінки домогосподарств та забезпечення їхньої фінансової стійкості

Примітка. Джерело: [28]

Це дозволить домогосподарствам не лише адаптуватися до нових цифрових реалій, а й активно використовувати їх для покращення свого фінансового добробуту.

На державному рівні вплив цифровізації на поведінку домогосподарств та їхній фінансовий стан може значно зрости за умови закріплення правових інструментів цього процесу в нормативно-правових актах, що мають статус закону, наприклад, у форматі спеціального Кодексу. Українські дослідники мають різні погляди щодо цього: частина з них пропонує розробити та впровадити Кодекс цифрової економіки, інші – Цифровий кодекс, або ж інтегрувати ключові положення щодо цифровізованих явищ у чинний Господарський кодекс України з подальшим ґрунтовним регулюванням складних відносин щодо певних ресурсів чи на окремих ринках у спеціальних законах [3].

Незалежно від обраного варіанту, законодавець має врахувати соціальну спрямованість такого регулювання, що відповідає положенням ст. 13 Конституції України [21]. Це передбачає, зокрема, закріплення механізмів покладання на уповноважений орган у сфері цифровізації обов'язку своєчасно вживати відповідних заходів та подолання цифрової нерівності.

Особливо гострим залишається питання забезпечення безпеки у сфері фінансових послуг для домогосподарств. Ризики, пов'язані з фінансовими втратами та шахрайськими операціями, все ще є значними. Розв'язання цих проблем потребуватиме чималих зусиль і часу, враховуючи масштабну кількість клієнтів, з якими працюють сучасні фінансові установи. [43].

Цифровізація фінансових послуг спричинила появу значного різноманіття ризиків, які стосуються всіх суб'єктів економічної діяльності, включно з домогосподарствами, банківськими та небанківськими фінансовими установами. Це зумовлює необхідність детального вивчення ризиків та аналізу загроз, які супроводжують цифрову трансформацію ринку фінансових послуг для домогосподарств.

Українські науковці пропонують класифікацію ризиків і загроз, яка поділяє їх на дві групи: системні та індивідуальні. Системні ризики цифровізації є загальними для всіх домогосподарств і для фінансової сфери в цілому. Попри їх універсальний характер, реалізація таких ризиків також залежить від специфічних особливостей окремих домогосподарств.

До системних ризиків використання цифрових технологій, що можуть спричинити негативні наслідки у процесі отримання фінансових послуг домогосподарствами, відносяться:

- поширення недостовірної інформації про діяльність фінансових установ та використання їхніх назв у шахрайських розсилках
- хакерські атаки з метою викрадення персональної фінансової інформації;
- кібератаки на фінансові установи, що призводять до витоку приватної інформації клієнтів в онлайн-простір [26, с. 139];
- маніпулювання свідомістю споживачів за допомогою сучасних цифрових пристроїв, таких як контекстна реклама, спотворення фактів або маніпуляція статистикою;
- психологічний вплив через цифрові технології з метою схиляння домогосподарств до нераціональних фінансових рішень, таких як використання чат-ботів або телефонних дзвінків [19, с. 281].

Індивідуальні ризики охоплюють специфічні загрози для домогосподарств, які виникають під час використання цифрових технологій і залежать від особистісних характеристик їхніх членів.

Серед персональних загроз можна виділити наступні чинники:

- рівень доходів, що впливає на спроможність домогосподарств забезпечувати себе необхідними цифровими пристроями для доступу до електронних фінансових послуг;
- існування цифрового розриву в суспільстві та нерівномірний доступ до інформаційних технологій, що обумовлено територією проживання;

- низький рівень фінансової та цифрової компетентності у членів домогосподарств [11, с. 70].

Цифрові технології надають можливість цілеспрямованого застосування даних для диференційованих категорій споживачів фінансових послуг, а також забезпечують оперативну обробку значних масивів інформації щодо клієнтської бази фінансових інститутів.

Водночас, цифровізація суттєво ускладнює процес ідентифікації шахрайських дій та виявлення потреб фінансових установ у додаткових фінансових ресурсах. Наслідком цього є потенційний тривалий період очікування для клієнтів щодо врегулювання питань, пов'язаних із відшкодуванням втрачених коштів.

Взаємодія домогосподарств із широким спектром цифровізованих інструментів, таких як комерційні веб-ресурси, хмарні сервіси зберігання даних, самовиконувані договори, віртуальні робочі простори, системи електронних платежів та особисті електронні кабінети (зокрема, онлайн-магазини та торговельні платформи), а також спеціалізоване програмне забезпечення, включаючи передові технології (штучний інтелект, блокчейн, криптоактиви та програмні агенти), вимагає від користувачів наявності відповідних знань і компетенцій [8, с. 411].

Сучасні цифрові платформи та засоби, включно із зазначеними, характеризуються подвійною природою, представляючи як сприятливі можливості для суспільного прогресу, так і певні виклики. Однією з фундаментальних властивостей цих технологій є можливість провадити діяльність у віртуальному середовищі з високим ступенем анонімності. Це не тільки забезпечує оперативність поширення, пошуку та використання інформації, але й гарантує конфіденційність процесів, сприяючи залученню до них широкого кола користувачів.

Водночас, серед нагальних викликів, пов'язаних із цифровізацією, слід акцентувати увагу на еволюції шкідливого програмного забезпечення. Ці кіберзагрози компрометують персональні комп'ютери та мобільні пристрої,

спричиняючи значні збитки їхнім власникам, що проявляється у несанкціонованому розголошенні конфіденційних даних або безпосередніх фінансових втратах [55].

Застосування анонімності деструктивними суб'єктами породжує значні суспільні ризики, оскільки суттєво ускладнює або робить неможливою ідентифікацію особи, відповідальної за неправомірні дії у цифровому середовищі (через мережу Інтернет або мобільні технології), що призводять до заподіяння шкоди іншим учасникам взаємодії, а також її притягнення до юридичної відповідальності.

Не менш інтенсивні дискусії викликає динамічний розвиток штучного інтелекту. Відомий підприємець Ілон Маск висловлює думку, що ця технологія становить найбільшу екзистенційну загрозу для людства, адже її неконтрольоване поширення без належного державного регулювання може призвести до масштабного скорочення робочих місць, посилення соціальної напруги, широкого розповсюдження дезінформації та маніпулятивних впливів. Найбільш песимістичний сценарій, наведений Маском, передбачає перетворення штучного інтелекту на «безсмертного диктатора, від якого ніхто не зможе втекти» [56].

Інтенсивне застосування цифрових валют також створює певні ризики для функціонування фінансово-кредитного сектору. Як зауважує Ден Лаример, технічний директор стартапу Block.one, нещодавні прецеденти обмеження доступу до відеоматеріалів, що стосуються криптоактивів, на платформі YouTube є свідченням потенційної реалізації всеосяжної цензури з боку провідних технологічних корпорацій. У зв'язку з цим він навіть висуває ідею повернення до традиційних паперових носіїв інформації, аргументуючи це вразливістю електронних даних до швидкого знищення. На його переконання, користувачам необхідно усвідомити обмеженість свого контролю над інформацією, що зберігається на їхніх персональних мобільних пристроях, оскільки розвиток програмного забезпечення дедалі більше характеризується

тенденцією до інклюзивного доступу, що потенційно знижує рівень ексклюзивного управління користувача. [32].

Недостатність адекватного правового регулювання експлуатації електронних ресурсів, зокрема веб-платформ, потенційно може зумовлювати як дезінформацію та оперативні труднощі, так і значні негативні наслідки для користувачів. Це відбувається у випадках, коли інтернет-продавці приховують або викривлюють інформацію про товари чи власну особу, що мала б бути розкрита відповідно до законодавства, зокрема законів «Про електронну комерцію» [36] та «Про захист прав споживачів» [34].

Електронна комерційна платформа, часто іменована інтернет-магазином, нерідко інтерпретується як віртуальний аналог традиційного торговельного закладу, що належить єдиному суб'єкту господарювання. Проте, його сутнісна характеристика полягає в тому, що він є мережевим ресурсом, де численні суб'єкти публікують відомості стосовно продукції. Відповідно до національної нормативно-правової бази, веб-сайт дефінується як сукупність програмного забезпечення, локалізованого за унікальною мережевою ідентифікацією, у поєднанні з інформаційними масивами, які перебувають у розпорядженні визначених суб'єктів, та гарантує доступ юридичних і фізичних осіб до згаданих ресурсів і сервісів [36].

Одним із поширених явищ є використання окремих вебресурсів групами осіб, які часто іменують себе «віртуальними підприємствами», апелюючи до традиційних понять «підприємство» або «магазин». Поняття «віртуальне підприємство» нерідко інтерпретується як легітимна юридична особа, хоча насправді ж воно являє собою об'єднання фізичних та/або юридичних суб'єктів, які спільно використовують єдиний електронний ресурс (наприклад, корпоративний вебсайт), проте не мають офіційно оформленої організаційної єдності, наприклад, у формі юридичної особи чи партнерства за угодою про спільну діяльність. Отже, більшість споживачів схильні сприймати ці цифровізовані утворення як еквіваленти реальних структур, які функціонують у традиційній (аналоговій) економіці [35].

Програмні агенти, відомі як боти, нерідко сприймаються користувачами як реальні індивіди чи організаційні структури (наприклад, підприємці, компанії або їхні представники), проте за своєю суттю вони є програмними комплексами, призначеними для виконання автоматизованих операцій згідно з визначеним алгоритмом. Класифікація ботів як елементів штучного інтелекту є поширеною, проте викликає обговорення серед експертного співтовариства. Натомість, системи штучного інтелекту є однією з провідних та найбільш перспективних галузей комп'ютерних наук, що забезпечує розв'язання складних неструктурованих завдань, ефективну обробку значних обсягів даних та здатність до самонавчання. Сфера їхнього практичного застосування охоплює такі напрями, як робототехніка, створення автономних транспортних засобів та систем синхронного онлайн-перекладу [53].

Поряд із вже згаданими загрозами, актуальною проблемою в Україні залишається недостатній рівень розвитку цифрових умінь та кваліфікацій, а також фінансової й цифрової обізнаності серед населення. Її подолання є комплексним завданням, з огляду на поточні макроекономічні умови, стан воєнного конфлікту та соціально-економічні виклики, з якими стикаються громадяни. На наш погляд, саме підвищення рівня фінансової та цифрової грамотності домогосподарств є визначальним фактором для мінімізації потенційних ризиків, що виникають у процесі цифрової трансформації фінансового сектору.

Як свідчать наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів, застосування домогосподарствами інноваційних цифрових рішень у сфері фінансових послуг супроводжується суттєвими загрозами. Серед них — ексцесивна інтеграція технологій, виклики у сфері кібербезпеки фінансових транзакцій та конфіденційності накопичуваних персональних даних у приватному житті індивідів і домогосподарств, а також підвищена вразливість окремих соціальних груп (зокрема неповнолітніх та осіб похилого віку). Ці групи, через обмежену інтеграцію до цифрового середовища та низьку

фінансову освіченість, можуть стати мішенями для недобросовісних суб'єктів фінансового ринку [12, с. 10].

Таким чином, пріоритетним напрямом мінімізації небажаних наслідків впровадження цифрових технологій є усунення внутрішніх перепон, що перешкоджають формуванню належного рівня фінансової та цифрової компетентності суспільства, а також стимулюванню відкритості до цифрової трансформації та інноваційних технологічних ініціатив. Як зазначають вітчизняні науковці, на сучасному етапі в Україні спостерігається комплекс подібних бар'єрів [30].

Основними стратегічними завданнями вбачаються:

- підвищення рівня суспільної довіри до інституцій фінансового сектору;
- стимулювання проактивної позиції та формування відповідальної поведінки домогосподарств щодо раціонального управління їхніми фінансовими активами;
- гарантування стабільного функціонування фінансових інститутів та їхньої стійкості до зовнішніх шоків чи неправомірних впливів;
- пропагування усвідомлення критичної значущості фінансової та цифрової компетентності серед населення;
- збільшення довіри до інструментів кредитування та мінімізація випадків несанкціонованого використання сторонніх фінансових джерел;
- консолідація макрофінансової стійкості та редукція негативного впливу економічних криз на матеріальне становище домогосподарств;
- заохочення фінансових інститутів до активної участі у підвищенні рівня фінансової компетентності своїх клієнтів;
- експансія розповсюдження інформаційно-освітніх ресурсів серед цільових груп населення;
- редукція географічних та демографічних нерівностей у рівні обізнаності громадян;
- оптимізація якості та розширення доступу до методичних посібників з фінансової та цифрової компетентності;

- просування принципів фінансової інклюзивності;
- інтенсифікація взаємодії між усіма зацікавленими сторонами (стейкхолдерами), що мають інтерес у підвищенні фінансової та цифрової компетентності населення;
- формування адекватного кадрового потенціалу, спроможного надавати освітні послуги у сфері фінансової та цифрової компетентності;
- розбудова цілісної та результативної системи підвищення фінансової та цифрової компетентності, яка об'єднує ключові ініціативи у даному векторі.

Нами вбачається, що імплементація окреслених ініціатив є цілком досяжною за умови проведення виваженої державної політики. Це підтверджується, зокрема, досвідом функціонування ринку фінансових послуг навіть в умовах військового стану, коли державні органи, зокрема Національний банк України, продовжують реалізовувати програми з підвищення фінансової та цифрової компетентності громадян, розробляючи відповідні методологічні матеріали та налагоджуючи співпрацю з вищими навчальними закладами [9].

У Концептуальному документі, що стосується розвитку фінансового сектору України та охоплював період до 2025 року, який був сформований у довоєнний період (виконання його положень тимчасово зупинено з 2023 року), окремим напрямом було визначено сприяння фінансовій інклюзивності. В рамках цього вектора передбачалася імплементація основоположних заходів, метою яких було підвищення ступеня інтеграції населення у фінансову систему країни. Серед цих заходів виділялися:

- посилення механізмів захисту прав споживачів фінансових послуг;
- збільшення доступності та розширення використання сервісів фінансових установ;
- підвищення рівня фінансової обізнаності громадян [47].

Воєнний конфлікт істотно обмежив спроможність Національного банку України реалізовувати заходи, передбачені Стратегією розвитку фінансового сектору. Крім того, він модифікував ставлення громадян до програм з

фінансової та цифрової грамотності, оскільки першочерговими стали інші нагальні соціальні та економічні питання.

Водночас, попри об'єктивні труднощі, Національний банк послідовно запроваджує окремі ініціативи, спрямовані на створення підґрунтя для подальшого залучення суспільства до освітніх проєктів. Зокрема, було ініційовано запуск спеціалізованого веб-ресурсу з фінансової та цифрової грамотності «Гаразд», який містить структуровану інформацію про ключові фінансові послуги, доступні в Україні [5].

Відтак, навіть в умовах воєнної агресії та економічної турбулентності, знаходить своє підтвердження висновок, сформульований у науковій праці колективом авторів під керівництвом О. Попело, згідно з яким основоположною та невід'ємною умовою для забезпечення фінансової стабільності домашніх господарств є перманентне підвищення рівня їхньої фінансової та цифрової компетентності. Це, своєю чергою, уможливорює ефективне та безпечне використання цифрових інструментів, включно з сервісами фінансових інститутів, а також дозволяє імплементувати набуті знання та навички в різноманітні моделі фінансової поведінки, генеруючи відчутні переваги та економічні вигоди [2].

Зважаючи на результати всебічного аналізу фінансового стану та емпіричних досліджень поведінкових патернів домогосподарств у контексті акумулювання, розподілу та використання грошових ресурсів, їхньої інтеграції в національну економіку, а також з огляду на вплив ризиків і можливостей, що постають у процесі цифровізації, та нагальну потребу повоєнного відновлення економіки, ми вважаємо, що найбільш пріоритетними векторами раціоналізації фінансової поведінки домогосподарств у сучасних умовах є наступні.

1. Стабілізація добробуту населення шляхом зростання реальних доходів (створення робочих місць, оптимізація мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму, регулювання цін на соціальні товари).

2. Підвищення фінансової та цифрової грамотності через просвітницьку діяльність (клуби фінансових волонтерів, курси, освітні програми на

телебаченні та в соцмережах, дистанційні програми університетів, тренінги, лекції, ігри-симулятори, Дні фінансової обізнаності).

3. Удосконалення системи захисту фінансових ресурсів населення на законодавчому рівні.

4. Розширення спектра фінансових послуг та продуктів для домогосподарств із постійним інформуванням про їхні можливості та переваги.

5. Підвищення доступу до банківських кредитів (пільгові та безвідсоткові кредити, спрощення процедур, розвиток start-up кредитування) та залучення до альтернативних форм фінансування (краудфандинг, краудлендінг).

6. Активізація діяльності центрів зайнятості щодо програм започаткування бізнесу для безробітних домогосподарств.

7. Зміцнення довіри до банківської системи України (участь фінансових посередників у соціальних проєктах, публікація соціальних звітів, створення інституту фінансового омбудсмена) [15, с. 71].

8. Диверсифікація портфеля заощаджень домогосподарств.

9. Державна підтримка фінансової стабільності домогосподарств у кризових ситуаціях (збереження робочих місць, соціальні гарантії, створення фонду підтримки постраждалих від війни з компенсацією за рахунок заморожених російських активів).

10. Залучення домогосподарств до інвестиційної діяльності (інформаційні кампанії, оптимізація податкової політики, розвиток інвестиційної інфраструктури, компенсаційні механізми у разі втрати активів) [10, с. 168].

Наведений перелік напрямів не є остаточним і буде постійно доповнюватися, адже швидке поширення цифровізації створює нові умови для діяльності домогосподарств та відкриває для них додаткові економічні й соціальні можливості шляхом вибору ефективних моделей фінансової поведінки.

ВИСНОВКИ

Управління особистими фінансами є багатовимірним процесом, що охоплює накопичення, використання та інвестування коштів і формує основу фінансової стабільності домогосподарств. Його ефективність безпосередньо залежить від рівня фінансової грамотності, яка визначає здатність індивіда діяти раціонально та відповідально.

За результатами першого розділу, вивчивши теоретичні основи управління особистими фінансами можна сформулювати наступні висновки.

1. Сфера особистих фінансів охоплює основні процеси: накопичення, використання та інвестування коштів. Ці процеси є фундаментом фінансової стабільності домогосподарств та їхньої участі в національній економіці

2. Успішність збільшення доходів і формування заощаджень безпосередньо залежить від рівня фінансової грамотності. Вона є ключовим фактором для раціональної фінансової поведінки.

3. Управління особистими фінансами – це постійний і тривалий процес, який супроводжує людину впродовж усього її життя. Він вимагає безперервного оновлення знань та розвитку практичних навичок.

4. Традиційна фінансова теорія, що базується на припущенні про раціональність інвестора, виявила свою обмеженість у поясненні сучасних економічних реалій. Про це свідчать циклічні коливання в економіці.

5. Поведінковий підхід до прийняття фінансових рішень ґрунтується на теорії перспектив та концепції когнітивних упереджень. Вони допомагають пояснити відхилення від раціональної моделі поведінки.

6. Емпіричні дослідження показали, що нераціональна поведінка є поширеним явищем серед людей, особливо в ситуаціях невизначеності. Її не можна розглядати лише як випадковість чи аномалію.

7. Головна ідея теорії когнітивних упереджень полягає в тому, що людина створює власну «суб'єктивну соціальну реальність». Це відбувається на

основі інтерпретації зовнішніх сигналів та особистих уявлень, що суттєво впливає на її фінансові рішення.

Традиційні фінансові теорії, побудовані на припущенні раціональності інвестора, виявили обмеженість у поясненні сучасних економічних явищ, що підтверджується циклічними коливаннями економіки. Натомість поведінкові фінанси, спираючись на теорію перспектив і концепцію когнітивних упереджень, доводять, що нерациональна поведінка є поширеним і закономірним явищем, особливо в умовах невизначеності.

Ключовим висновком є те, що індивід формує власну «суб'єктивну соціальну реальність» на основі інтерпретації зовнішніх сигналів та особистих уявлень, що суттєво впливає на його фінансові рішення. Таким чином, поведінкові фінанси у теоретичному вимірі ґрунтуються на інституційному фундаменті, а у практичному – стають важливим чинником і каталізатором розвитку фінансових ринків та нових моделей управління особистими фінансами.

Підсумовуючи другий розділ, проаналізувавши стан особистих фінансів в контексті споживання та виокремлено наступне.

1. Реальні доходи на душу населення поки що не сприяють зростанню фінансової активності громадян. Тому фактичні грошові доходи населення не продемонстрували тенденції до збільшення.

2. Вивчення структури реальних грошових доходів громадян показало, що частка доходів, які свідчать про активну фінансову поведінку (наприклад, від підприємницької діяльності та власності), знижується.

3. Отже, хоча населення по-різному оцінює свій фінансовий стан, загалом зростає позитивне сприйняття поточної ситуації.

4. Аналіз розподілу доходів демонструє сталу нерівність. Фактично, зараз сформувалися щонайменше дві різні групи населення за рівнем доходів. Ймовірно, вони мають різні моделі фінансової поведінки, що відрізняються не лише обсягом фінансової активності, а й власними уподобаннями щодо цінності, ціни та вибору фінансових продуктів на ринку.

Дослідивши динаміку розвитку індикаторів особистих фінансів в Україні під впливом цифровізації, виділимо таке.

1. Населення дедалі частіше обирає інструменти, які більше спрямовані на накопичення, аніж на звичайне збереження коштів. Наразі практика регулярних і довгострокових заощаджень, що передбачає систематичне відкладання частини доходів, серед українських домогосподарств зустрічається нечасто. Частка інвестиційних накопичень у загальній структурі залишається низькою.

2. На сьогодні серед населення зростає привабливість термінових гривневих вкладів, що веде до збільшення їхньої частки в загальних заощадженнях. Обсяги вкладень громадян у державні цінні папери також помітно зростають, проте вони все ще становлять незначну частину від усіх накопичень.

3. Обґрунтовано, що обсяги накопичень домогосподарств у найближчі роки збільшуватимуться завдяки вищим доходам. Водночас, схильність до заощаджень може дещо зменшитися через подальше пожвавлення споживчого попиту. Зазначено, що кредитна політика активізувалася порівняно з періодом одразу після початку широкомасштабного вторгнення РФ на територію України. Встановлено, що серед домогосподарств найбільш затребуваними є кредити в національній валюті та позики на конкретні цілі.

4. Проведено аналіз функціонування українських домогосподарств у сфері накопичень, інвестицій, платежів та кредитів. Виявлено сучасні тенденції цих видів фінансової поведінки під впливом процесів цифровізації, зокрема завдяки цифровізації платіжних систем та впровадженню цифрових технологій у банківській сфері.

5. З'ясовано, що значна частина нинішніх домогосподарств усвідомлює важливість цифрових технологій для забезпечення власної фінансової стабільності. Вони шукають шляхи відновлення своїх ресурсів та досягнення цілей, використовуючи цифрові фінансові сервіси.

6. Домогосподарства очікують, що фінансові рішення, які приймаються за допомогою цифрових інструментів, будуть зрозумілими, ефективними та доступними через різні канали.

7. У світлі вищезазначеного, вважаємо за доцільне проаналізувати рівень фінансової та цифрової грамотності сучасних українських домогосподарств, а також обґрунтувати значущість покращення знань у сфері фінансів та оволодіння цифровими вміннями для зміцнення фінансової стабільності, збільшення матеріального добробуту та забезпечення особистого благополуччя в нинішніх умовах.

Підсумувавши висновки третього розділу роботи, а зокрема особливості ведення особистих фінансів в Україні під впливом діджиталізації, нами виокремлено таке.

1. Проаналізовано погляди вітчизняних фахівців щодо оцінки переваг цифрової трансформації, її недоліків та потенційних ризиків у фінансовій сфері, що дозволило окреслити комплексний вплив цифровізації на домогосподарства.

2. Узагальнено основні позитивні аспекти цифровізації для фінансової поведінки сімей. Ними стали: зручність, швидкість, доступність фінансових послуг, розширення спектра інструментів, зниження транзакційних витрат.

3. Ризиками та загрозами, що можуть виникати від використання цифрових технологій у грошових операціях є основні небезпеки використання цифрових технологій – кіберзлочинність, шахрайство, технічні збої, надмірна залежність від цифрових платформ, що можуть підірвати фінансову стабільність домогосподарств.

4. Виділено ключові та найважливіші переваги процесу цифровізації у контексті фінансової діяльності домогосподарств і запропоновано підхід до посилення їхнього впливу задля забезпечення фінансової стабільності, запропоновано підхід до їх посилення через розвиток цифрової грамотності та довіри до інновацій.

5. Представлено шляхи ефективного використання домогосподарствами переваг цифровізації у фінансовій діяльності,

сформульовано рекомендації для домогосподарств щодо ефективного застосування цифрових технологій у фінансовій діяльності – підвищення компетентностей, використання безпечних онлайн-сервісів, диверсифікація фінансових інструментів.

6. Окреслено головні напрями подолання внутрішніх перешкод, що заважають формуванню належного рівня фінансової та цифрової грамотності, а також відкритості до високотехнологічних рішень та цифрових змін.

7. З урахуванням цих шляхів ефективного застосування переваг цифровізації та заходів зі зменшення ризиків її впровадження, сформульовано рекомендації щодо оптимізації фінансової поведінки домогосподарств у сучасних умовах:

- стабілізація добробуту населення;
- підвищення фінансової та цифрової грамотності;
- зміцнення системи захисту фінансових ресурсів
- розширення спектра фінансових послуг і продуктів;
- покращення доступу до фінансування;
- стимулювання підприємницької активності;
- зміцнення довіри до банківської системи;
- диверсифікація заощаджень та інвестиційна активність;
- державна підтримка у кризових умовах;
- залучення домогосподарств до інвестиційної діяльності.

Отже, управління особистими фінансами домогосподарств України в умовах цифровізації та післявоєнного відновлення економіки потребує комплексного підходу, що поєднує теоретичні засади, аналіз сучасного стану та визначення трансформаційних напрямів. В сучасних умовах цифровізація виступає ключовим каталізатором змін у фінансовій поведінці домогосподарств. Її ефективне використання можливе лише за умови поєднання інституційної підтримки, розвитку фінансової грамотності та впровадження інноваційних моделей управління особистими фінансами, що забезпечить фінансову стійкість і адаптивність населення у сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Береславська О. І., Шишков С. Є., Шелудько Н. М. Інвестиційні уподобання населення України: реакція на шоки воєнного стану. *Український соціум*. 2022. № 4 (83). С. 76-91
2. Вільчинська О., Гайдай Н. Статистичний аналіз рівня життя населення України в контексті фінансової безпеки. *Економіка та суспільство*. 2024. №61. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-134>
3. Вінник О. Переваги та ризики цифровізації економіки: проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 5662. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/3/11.pdf>
4. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу: монографія. Київ, 2018. 212 с.
5. Ден Лаример: технологічні гіганти ведуть світ в оруеловську антиутопію. URL: <https://forklog.com/den-larimer-tehnologicheskiegiganty-vedut-mir-v-oruellovskuyu-antiutopiyu/>
6. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Добрянська Н. Б. Вплив цифровізації на фінансову поведінку домогосподарств в сучасних умовах. *Український економічний часопис*. 2023 № 2. С. 26-30.
8. Добрянська Н. Б. Трансформація фінансової поведінки домогосподарств в умовах цифровізації. *Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу*: матеріали II Міжн. наук.- практ. інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія, м. Кам'янець- Подільський, 01 лютого 2023 р. Кам'янець-Подільський. 2023. С. 411-413.
9. Добрянська Н. Б. Цифрові технології як інструмент підтримки фінансової стійкості домогосподарств України в умовах викликів сьогодення.

Фінансові механізми забезпечення відновлення економіки України в сучасних умовах : збірник тез доповідей Міжн. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Ірпінь, 22 лютого 2024 року). Ірпінь, 2024. С. 558-560.

10. Дубина М. В, Тарасенко А. В, Тарасенко О. О. Сутність та особливості формування поведінки домогосподарств на ринку фінансових послуг. *Проблеми економіки*. 2021. № 4 (50). С. 163-172.

11. Єгоричева С. Б. Вплив використання кредитних послуг на фінансову безпеку домогосподарств в Україні. *Проблеми і перспективи розвитку банків та небанківських фінансових установ у сучасних умовах*. 2021. № 3 (42). С. 67-74. URL:<https://www.ser.net.ua/index.php/SER/article/view/442>.

12. Єрмошкіна О. В. Фінансові інновації: загрози чи можливості для фізичних осіб?. *Інвестиції: практика та досвід*. № 3. 2024. С.7-12.

13. Звіт МОМ про внутрішнє переміщення в Україні опитування загального населення. Біженці та вимушено переміщені особи. URL: <http://nowar.nbuu.gov.ua/post/0000269>

14. Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2023-roku>

15. Іващенко М. В. Інституціональні характеристики споживчої поведінки домогосподарств на українському ринку в умовах кризових явищ в економіці. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2011. № 3(12). С.70-73.

16. Індекс споживчих цін. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2020/>

17. Кириленко О., Сидорчук А., Квасниця О. Вектори впливу воєнного стану на фінанси домогосподарств в Україні. *Модерні фінанси: глобальні виклики і сучасні тренди*: монографія / за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : Економічна думка, 2024. С. 944–954.

18. Кізима Т., Круп'як І., Коломийчук Н. Методика викладання фінансової грамотності у вищій школі: досвід та перспективи. *Світ фінансів*. 2020. № 22. Вип. 3(64). С. 8-18

19. Кізима Т., Кізима А. Прагматика інвестування заощаджень домогосподарств в умовах повномасштабної війни в Україні. *Модерні фінанси: глобальні виклики і сучасні тренди*. Монографія / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2024. С. 955 – 966.
20. Кізима Т., Маслій В., Охотницький М. Фінансова грамотність, заощадження та інвестиційна діяльність домогосподарств: аналіз тенденцій. *Економічний аналіз*. 2025. № 35(2). С. 177–190. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.177>.
21. Коваль С. Л. Мотиви та потенційні ризики кредитної поведінки домогосподарств. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5185>
22. Коломийчук Н. Фінансовий патріотизм в умовах військового стану. *Дев'яті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія*: збірник наукових праць м. Тернопіль, 17 листопада 2023 року. С. 107 – 109.
23. Конституція України від 28.06.1996 р. № 30. 141 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
24. Крисоватий, А., Горин, В., Лободіна, З., Погріщук, Г., Добіжа, Н., Булавинець, В. Фінансовий патріотизм: теоретичне обґрунтування та роль у забезпеченні фінансової безпеки держави. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. Вип. 1(60). С. 123–136.
25. Кушнір С., Кікош В. Аналіз іпотечного кредитування в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. №2 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-2>
26. Марина А., Волкова Ю. Фінанси домогосподарств в структурі інвестиційних ресурсів країни. *Підприємництво та інновації*. 2020. № 13. с. 104-110.
27. Науменкова С. Цифрова фінансова інклюзія: можливості та обмеження для України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2020. № 1-2 (274-275). С. 133-149.

28. Офіційний сайт. Національний банк України. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Фінансові ринки. URL: <https://bank.gov.ua/>
29. Панкратова В. О. Права людини в епоху інформаційних технологій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С.34-37. URL: http://sej.org.ua/3_2021/9.pdf.
30. Полях С. С. Методичні засади захисту інтересів споживачів на ринку фінансових послуг : дис... канд. екон. наук. Суми, 2019. 213 с. URL: <http://surl.li/mwwje>
31. Попело О. В., Холявко Н. І., Дубина М. В., Тарасенко А. В. Вплив інноваційно-інформаційних технологій фінансових установ на трансформацію фінансової поведінки домогосподарств. *Проблеми економіки*. 2022. №1. С. 105-112.
32. Пріоритетні напрями та завдання (проекти) цифрової трансформації на період до 2023 року: Схвалено розпорядженням Кабінету міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 365-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-r#Text>
33. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>
34. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
35. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>
36. Про електронну комерцію : Закон України від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
37. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету міністрів України від 17.09.2020 р. № 67-2018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#n13>
38. П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи. Соціологічна група «Рейтинг». URL:

https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadc at_obschenaci_opros_ukr

39. Савонік Т. П., Грицик О. В., Скуба М. В. Інноваційні цифрові рішення у страхуванні: можливості розвитку та бар'єри реалізації. *IV Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Моделювання соціально-економічного розвитку в системі забезпечення продовольчої безпеки»*,

40. Савонік Т. П. Роль цифрових технологій у підвищенні конкурентоспроможності банків в умовах економічної невизначеності. *Ефективна економіка*. 2025. № 11. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/8189/8321>

41. Савонік Т., Сергатюк Л., Іванишин О. Електронне урядування як інструмент реалізації соціально-економічного потенціалу територіальних громад. *IX Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством»*.

42. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів. Державна служба статистики України. 2021. 21 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/ zb_sdrsd_20.pdf

43. Сірко А. В. Реалії цифрової економіки: нові можливості та виклики для суспільства і держави. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8337>.

44. Сидорчук А.А. Фінансова стійкість домогосподарств: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 474 с.

45. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України. Державна служба статистики України, 2022. 86 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/sdhd_22.pdf

46. Соціально-економічний стан домогосподарств України. Київ. 2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media.pdf>

47. Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України». Доходи та умови життя. Статистична інформація. Держстат України.

URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

48. Тимків А. О., Сидор Г. В. Фінансова інклюзія як складова відновлення економіки України. *Інклюзія і суспільство*. 2022. Вип. 1. С. 5-14.

49. Фактичний розмір прожиткового мінімуму. Офіційний сайт міністерства соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/>

50. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare

51. Фінансовий простір України в умовах глобалізаційних і деглобалізаційних трансформацій : монографія / за наук. ред. С. В. Онишко. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 686 с.

52. Цифрова адженда України - 2020 («Цифровий порядок денний - 2020»). ГС «ХАЙ-ТЕК ОФІС УКРАЇНА». 2016. 90 с. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>

53. Штучний інтелект рекламують як вирішення усіх проблем, насправді ж він часто помиляється й не може замінити людину - інженер з Принстона пояснює чому. URL: <https://thebabel.com.ua/texts/38487>

54. Як виглядає структура споживчих витрат у домогосподарствах України та окремих країн світу? URL: <http://edclub.com.ua/analitika/yak-vyglydaye-struktura-spozhyvchyh-vytrat-u-domogospodarstvah-ukrayiny-ta-okremyh-krayin>

55. Dobryanska N. B. Financial literacy of households in the context of influence on their financial behavior in conditions of post-war reconstruction. *Ukraine of the Future: Challenges, Realities, Strategies: collection of materials 21st AllUkrainian Scientific and Practical Internet Conference for Student*. Irpin. State Tax University, 2022. P. 24-26.

56. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *The world's cities in 2030: Data booklet*. New York, United Nations. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3799524?ln=en>.